

DE
VRIENDEN VAN DE PLANTENTUIN
GENT

Driemaandelijks tijdschrift
22° jaargang - nr. 4 - december 2003
ISSN 0777 - 8821

Bestuur 2003

Voorzitter

Paul Goetghebeur
Ledeganckstraat 35
9000 Gent
tel.09-264 5055
fax 09-2645334
Paul.Goetghebeur@UGent.be

Secretaris

Ferdinand Cobbaut
Willy Maststraat 51
9032 Wondelgem
tel. 0497-848882
PUM&fax 09-2564770
Ferdinand.Cobbaut@advalvas.be

Penningmeester

Léonard Cobbaut
Willy Maststraat 51
9032 Wondelgem

Leden

Harald Evrard, 9050 Gentbrugge
Cyrilla Gillis, 9940 Evergem
Henk Leyseele, 9000 Gent
Hilde Mortier, 9051 Sint - Denijs - Westrem
Karel Reusens, 9051 Sint - Denijs - Westrem
Hilde Van Crombrugge, 9820 Merelbeke
Marie - Thérèse Van den Hove, 9820 Merelbeke
Em. Prof. P. Van der Veken, 9052 Zwijnaarde

Website

http://users.belgacom.net/vrienden_plantentuin_gent (Vrienden)
<http://www.plantentuin-gent.be> (Plantentuin)

Leden ex officio

Prof.Dr. Paul Goetghebeur
Directeur, Plantentuin

Ing. Chantal Dugardin,
Hortulana, Plantentuin
Ledeganckstraat 35, 9000 Gent
tel. 09-264 5073

Figuur op de omslag.

De plantentuin van de universiteit wordt
gesteund door onze vereniging.
Ontwerp : L. Cobbaut

Maartnummer: teksten ten laatste op 1 maart 2004 bij de redacteur

DE VRIENDEN VAN DE PLANTENTUIN GENT

Driemaandelijks tijdschrift
22° jaargang - nr.4
December 2003
ISSN 0777 - 8821

Inhoud

Redactioneel	p. 152
Agenda	p. 153
Klappertandenwandeling in de Bourgoyen	p. 154
Stadswandeling: Miljoenenkwartier en Museum Sarteel	p. 154
Cursus gids Plantentuin	p. 156
Tweedaagse: Parijs, botanisch en cultureel	p. 157
De VOC en de import van specerijen, gebruiks- en sierplanten	p. 159
Beschermende en steunende leden	p. 178
François Crépin en het belang van moeders	p. 183
Reisverslag: Tweedaagse naar "Holland"	p. 184
Zaadlijst 2003	p. 186
Jaarverslag 2003	p. 191
Lidgeld 2004	p. 193
Colofon	p. 194

Redactioneel

Beste lezer,

Bijna is een jaar voorbij, en dan kijken we weer even om in verwondering. Om wat dit jaar weer is verwezenlijkt.

Trouwe of regelmatige bezoekers zullen in de loop van 2003 heel vaak een bouwverfachtige situatie hebben aangetroffen tijdens hun wandeling in de anders zo rustige Plantentuin. Dankzij de zeer gewaardeerde medewerking en aandacht van de universitaire centrale diensten is dit jaar een buitengewone inspanning geleverd om de achterstand in onderhoud verder weg te werken. Daarnaast zijn ook diverse vernieuwingen en verjongingen doorgevoerd, zoals u tijdens een bezoek nu goed zal merken !

De meest ingrijpende en meest zichtbare ingreep is inderdaad de verwijdering van een groot aantal oudere bomen, die in de loop van de komende jaren vervangen zullen worden door jongere exemplaren van botanisch interessante, zeldzame en kleiner blijvende soorten.

Als gevolg hiervan is een grote partij hout (van talrijke soorten bomen) beschikbaar voor o.a. onze leden. Interesse ? Neem contact op met de hortulana, Chantal Dugardin (09 264 5073, Chantal.Dugardin@UGent.be).

De nieuwe poging tot invullen van een Lezersforum is niet succesvol, blijkbaar is er nog een soort drempelvrees naar het schrijven aanwezig ? Conscience leerde zijn volk lezen, wie leert er haar/zijn volk schrijven ?

De lezersbevraging die in een vorig nummer was opgenomen leverde een tiental antwoorden op : veel te weinig als representatief staal, maar een goede zaak voor die actieve deelnemers : zij worden allemaal verwacht op een privé-rondleiding "achter de schermen", op zondag 23 mei 2004, om 10 u. (Noteer alvast in uw agenda !)

Mag ik ook uw aandacht vragen voor de activiteitenkalender die we voor u hebben opgesteld, waarbij we proberen om het aanbod zo divers mogelijk te maken. Heeft u zelf voorstellen voor een volgend jaar, laat het ons weten !

Tenslotte moet ik ook alle leden en het bestuur danken voor de stevige financiële steun die de Plantentuin dit jaar heeft ontvangen, onder de vorm van de betaling van jobstudenten, aankoop van nieuwe stoelen en andere benodigdheden, en steun aan onderzoekers die gebruik maken van de hier aanwezige plantencollecties. Naast deze financiële steun betekent de actieve inzet van een twintigtal vrijwilligers evenzeer een onmisbare hulp voor de goede werking van de Plantentuin.

Dus : proficiat ! (letterlijk : doe zo verder !)

Uw redacteur,
Paul Goetghebeur

AGENDA 2004

- 10 januari 13u30 Klappertandenwandeling in de Bourgoyen (zie pag. 154)
- 1 februari 10u00 Gratis rondleiding in de Plantentuin
- 7 februari 9u00 Start Gidsencursus (zie pag. 156)
- 7 maart 10u00 Gratis rondleiding in de Plantentuin
- 20 maart 14u00 Stadswandeling: Miljoenenkwartier en Museum Sarteel (zie pag. 154)
- 4 april 10u00 Gratis rondleiding in de Plantentuin
- 18 april Lentebeurs
- 1 mei Wandeling in Leupegem
- 2 mei 10u00 Gratis rondleiding in de Plantentuin
- 8-9 mei 7u00 Tweedaagse: Parijs, botanisch en cultureel (zie pag. 157)
- 15 mei 9u30 Fietswandeling
- 6 juni 10u00 Gratis rondleiding in de Plantentuin
- 10u00 Knutselen in de Plantentuin
- 12u00 Barbecue
- 13 juni Bezoek aan rozentuin Coloma en Kasteel van Attre
- 4 juli 10u00 Gratis rondleiding in de Plantentuin
- 10 juli 10u00 Determineren van planten en aanleggen van een herbarium
- Gentse Feesten Gratis rondleidingen in de Plantentuin
- 1 augustus 10u00 Gratis rondleiding in de Plantentuin
- ? augustus Avondwandeling in Gent
- 5 september 10u00 Gratis rondleiding in de Plantentuin
- ? september Bezoek aan de IJzermonding
- 3 oktober 10u00 Gratis rondleiding in de Plantentuin
- 7 november 10u00 Gratis rondleiding in de Plantentuin
- november/december Cursus Kerstversiering bij een Meester Bloemenbinder
- 11 december Algemene Vergadering

Wandeling om van te water- of klappertanden in het Natuurreservaat “ De Bourgoyen” te Gent.

Zondag 11 Januari 2004

In deze winterse periode en zo vlak na de al dan niet zware nieuwjaarsdagen hebben we een goeie dosis verse lucht meer dan nodig. Laat ons dit dan koppelen aan een gezonde wandeling en aan het waarnemen van al het mooie dat dit toch wel unieke gebied ons kan bieden. De duizenden overwinterende vogels weten het wel en met wat geluk en wat ‘open’ weer wordt het een weerzien of kennismaking met zovele gevleugelde vrienden. Het gebied op zichzelf is zo schitterend en zelfs met wat minder goed weer is een wandeling hier een echte verademing en genieten!

Om onze kouneuzen weer op te warmen kunnen we op het einde van de wandeling op temperatuur komen in de cafetaria “ De Grutto” en er tegelijkertijd info over het gebied vinden.

Let op: bij dikke mist en/of ijzel gaat de tocht niet door, we moeten niet allemaal onze benen breken!!

Afspraak : Aan de ‘Molen’ op het einde van de Mahatma Ghandistraat (omgeving Rooigemlaan) om 13u30.

Gids : Harald Evrard

STADSWANDELING : *het Miljoenenkwartier en het Sarteel Museum Een Gentse woonwijk uit het Interbellum*

Zaterdag 20 maart 14 uur

Het **Miljoenenkwartier** is in vele opzichten merkwaardig.

Het is gebouwd op de terreinen die in 1913 de Wereldtentoonstelling hadden gehuisvest. Verschillende inrichtingsplannen werden voorgesteld, maar het duurde tot 1926 vooraleer het uiteindelijke verkavelingsplan werd goedgekeurd. Op korte termijn werden 252 woningen opgetrokken; 126 architecten waren in die periode in de wijk werkzaam.

De bouwreglementen waren voor die tijd nogal strikt: zo werd bepaald of er in de straat rijhuizen of villa's kwamen, de diepte van de voortuinstrook, de maximale oppervlakte en de hoogte van de woningen was in de reglementen opgegeven. De tuin moest een “lusthof” zijn, de afsluiting aan de straatkant smeedijzer.

Het Miljoenenkwartier biedt een staalkaart van de Gentse interbellum-architectuur. De meeste architecten waren namelijk afkomstig uit het Gentse en ook hebben bijna alle in Gent werkzame architecten in het Miljoenenkwartier opdrachten gekregen. Men vindt er realisaties van modernisten en traditionalisten.

De Vrienden van de Plantentuin zullen het voorrecht hebben het Miljoenenkwartier te ontdekken met een eminente gids. Leen Meganck kent het Miljoenenkwartier als geen ander. Het was het onderwerp van haar licentiaatsverhandeling. Op haar naam staan verder nog verschillende publicaties over het Miljoenenkwartier.

Een publicatie die wij U kunnen aanbevelen is in de reeks Kleine Kultuurgidsen: "Het Miljoenenkwartier". De gids is te verkrijgen aan de onthaalbalie van de Provincie Oost-Vlaanderen, Wilsonplein 2 te Gent (Zuid).

De prijs is 3,22 euro.

In het Miljoenenkwartier bezoeken we ook het **museum Leon Sarteel**.

Beeldhouwer Leon Sarteel, overleden in 1942, bekleedde een eigen plaats in het kunstleven in Gent in de eerste helft van de twintigste eeuw. Hij hield van de "schone mens" en bedreef de beeldhouwkunst in de klassieke, realistische traditie. Hij maakte weke, idealiserende beelden die een verstilde rust uitstralen. Niet toevallig staan een aantal van zijn beelden op begraafplaatsen rond Gent, onder meer in Sint-Amandsberg en Sint-Martens-Latem.

Sedert de dood van Sarteel werd zijn atelier haast niet meer gebruikt en verkommerde. De schoonzoon van Sarteel, Albino Mion, heeft het gerestaureerd, maar het unieke is dat de inhoud nog authentiek is, dat er haast niets in het atelier gewijzigd werd. Er staan nog beelden, ook nog onafgewerkte. Het gereedschap en de instrumenten die de beeldhouwer gebruikte zijn nog aanwezig.

Praktisch

Vooraf inschrijven is noodzakelijk en kan tot 10 maart door overschrijving van 5 euro per deelnemer op rekening 001-1192154-03 van de Vrienden van de Plantentuin, Wondelgem, met vermelding: "Miljoenenkwartier + de naam van de deelnemer(s)".

Op zaterdag 20 maart komen de deelnemers om 14 uur stipt samen aan de kruising van de Onafhankelijkheidslaan en de Congreslaan (in de omgeving van de spoorwegbrug over de Kortrijksesteenweg).

Organisatie: Hilde Mortier / Karel Reusens

Cursus gids Plantentuin Universiteit Gent

Met deze cursus willen we natuurgidsen en/of personen met educatieve ervaring in de biologie opleiden tot gidsen in de Plantentuin van de Universiteit Gent.

Aanvang van de cursus op 7 februari 2004. (Informatie, doel en inleiding).

De cursusedagen zijn gepland in februari, maart, april en mei.

De lessen gaan door in de Plantentuin op zaterdagvoormiddag van 09.00 u tot 12.00u.

Samenkomst aan de ingang van de Plantentuin (Hoek K.L. Ledeganckstraat – E. Clauslaan).

De lessenreeks omvat de volgende onderwerpen: morfologie, anatomie, systematiek, flora wereldwijd, plant en maatschappij, methodiek van het gidsen.

Prijs: 100 euro te betalen op rekening 001-1192154-03 van de Vrienden van de Plantentuin p/a Willy Maststraat 51 9032 Gent (Wondelgem) met als mededeling: "cursus plantentuingids 2004 en uw eigen naam". Personen die twijfelen kunnen de eerste les eerst gratis bijwonen en nadien beslissen of ze de cursus verder volgen. Het is wel de bedoeling om na de cursus actief ingezet te worden als gids in de Plantentuin van de Universiteit Gent.

Indien je interesse hebt en/of meer info wilt graag een seintje naar :

Ferdinand Cobbaut,
Gidsencoördinator
Willy Maststraat 51, 9032 Gent (Wondelgem)
tel 0497/848882

L'horticulture c'est simple: on l'apprend en cent leçons
Une leçon par an
Alain Meilland

Tweedaagse : Parijs, botanisch en cultureel; 8/9 mei 2004

Als het waar is dat “als het regent in Parijs, dan druppelt het in Brussel”, dan moet “als er opklaringen zijn in Gent, dan schijnt de zon in Parijs” ook waar zijn. Dit jaar bijgevolg focus op Parijs.

Parijs bezoeken op 2 dagen betekent kiezen. Botanisch gaat onze keuze naar merkwaardige tuinen, merkwaardig om hun botanische waarde of hun esthetische waarde, al sluit het ene het andere niet uit. We voegen daar een hele brok ontdekking van cultureel erfgoed aan toe, waar we ons op eerder onbegane wegen wagen. De klassiekers laten we voor een city-trip van een tour-operator.

Na de busreis gaan we de benen strekken – ere wie ere toekomt – in de Jardin des Plantes. Een eerbiedwaardige oude dame, maar met een verzorgd en actueel voorkomen. De tuin zal ons bekoren om zijn wetenschappelijke en esthetische waarde. Er zijn kassen, alpiene tuin, rozentuin, vaste planten en bomen met geschiedenis. Een aantal zijn meer dan tweehonderd jaar oud en introducties in Frankrijk.

Een waardevolle tuin met een rijke geschiedenis,. Maar ook zonder kennis van die geschiedenis zal het er een genieten zijn van kleur, vorm en geur. Tijdens dat genieten kunnen we een drankje en een snack gebruiken.

In de namiddag zorgt onze culturele gids Irène – omwille van onze sympathieken en aandachtige deelnemers konden wij Irène voor een derde keer strikken – voor een spetterende rondleiding in de minder gekende wijk “Le Marais”. Geen moerasplantjes te bespeuren maar heuse patriciërswohnungen. Onze laarzen laten we dan ook maar thuis.

Na installatie in ons hotel, en avondmaal, trakteert Irène de vrijwilligers op een “verrassingstocht”. Voor wie andere plannen heeft wordt het een moeilijke keuze.

Op zondag staan we, voor enkelen dan toch, veel te vroeg op en na het nuttigen van het Frans ontbijt –wat zonder te veel moeite gebeurt – trekken we op verkenning naar een andere interessante wijk. Hoofdvogel wordt het Musée de Cluny, gespecialiseerd in de Middeleeuwen, maar ook met Romeinse thermen. Dit museum is zeer gevarieerd naar inhoud, en kreeg onlangs een nieuwe zeer geslaagde presentatie. Een pracht van een museum, vindt Irène.

We zitten daar in een toeristische wijk waar ieder zijn gading zal vinden om 's middags de innerlijke mens te versterken. Daarna trekken we naar “Parc de Bagatelle”

Dit park bezoeken is een must. Het heeft namelijk alles: een Engelse landschapstuin, een rozentuin, een Franse renaissancetuin, een siermoestuin, een moderne tuin, een Chinese tuin compleet met pagode, een irstuin, een orangerie, watervallen, vijvers, een Italiaanse grotto, paleizen, uitzonderlijke bomen, coniferen, varens, rhodo's, pioenen, clematissen, waterlelies, pauwen en zwanen.... enz.

We nemen rustig de tijd om dit 24 ha groot park te bezoeken, maar zullen bij het vertrek het gevoel hebben dat we nog langer een of ander hoekje hadden moeten bewonderen.

PRAKTISCH

Vertrek op 8 mei om 7 uur stipt aan de Plantentuin. Terug zondagavond tussen 22 en 23 uur.

Inschrijven is noodzakelijk en kan vóór 31 januari 2004 door overschrijving van 150 euro per persoon op rekening 001-1192154-03 van Vrienden van de Plantentuin, Wondelgem, met vermelding "Parijs" en de namen van de deelnemers. Niet leden betalen een supplement van 5 euro.

Inbegrepen in de prijs: de busreis, het avondmaal op zaterdag, het hotel, toegang tot tuinen en museum Cluny.

Er zijn enkele single kamers mits supplement van 30 euro.

Het aantal deelnemers is beperkt: boekingen in volgorde van betaling. Bij onvolgende deelname kan de uitstap geannuleerd worden.

Organisatie: Hilde Mortier, Karel Reusens, Irène Van der Cruyssen

Peu d'entre nous sont nés jardiniers, mais nous
partageons la passion de vivre une occupation faite
d'actions simples : enlever une mauvaise herbe, couper les
fleurs fanées, redresser une tige, etc. Moment de réel
bonheur, ce contact des doigts avec la terre. Le jardinage est
une aventure offrant des possibilités illimitées de création.

Jelena de Belder, 2001

DE VERENIGDE OOST-INDISCHE COMPAGNIE EN DE IMPORT VAN SPECERIJEN, GEBRUIKS- EN SIERPLANTEN

Prof. Marcel De Cleene, wetenschapsvoorlichter UGent

De schepen van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) brachten niet alleen prachtige zijden en katoenen stoffen, goud, porselein, en dieren (ooit eens een olifant en een neushoorn) naar de Nederlanden, maar ook een hele rist aan planten, kruiden, genotsmiddelen, en uiteraard ook specerijen. De oorspronkelijke bedoeling van de Nederlandse handelsreizen naar Azië was trouwens het in de greep kregen van de handel in de zogenaamde 'fijne specerijen': muskaatnoot, foelie, kaneel, kruidnagel en uiteraard ook peper. Behalve voor culinaire toepassing werden specerijen in Europa ook gebruikt in de bestrijding van allerlei kwalen en in cosmetica .

Planten waren dus van groot economisch belang voor de VOC, vooral in de periode van 1650 tot 1740. Er werd ook op grote schaal gesjouwd en gesleept met zaden, stekken en kluiten van veelbelovende nieuwe gewassen. Het transport op de zeeschepen gebeurde dan met behulp van de zogenaamde 'Wardsche toestellen': een kleine kas waarin de plant werd beschermd tegen de nefaste invloed van zeewater, zeewind en plantenetende diersoorten. Een belangrijk tussenstation in Nederland was de Amsterdamse Hortus Botanicus. Van hieruit werd o.m. de koffieplant uit Arabië naar Suriname (Amerika) overgebracht. Ook de groenten- en plantentuin in Kaapstad , in eerste instantie aangelegd voor de ravitaillering van de VOC-koopvaardischepen, werd een belangrijke schakel in het transport van planten vanuit Azië en Afrika naar Europa (zie verder).

De belangrijkste importplanten passeren nu even de revue.

Peper

Onze gewone zwarte of witte peper (*Piper nigrum* L.) is een tropische klimplant die veel vocht, schaduw en veel warmte vraagt. De bessen (in aren bij elkaar) zijn eerst groen, maar verkleuren bij rijping rood en nog later zwart. Voor het verkrijgen van zwarte peper worden de peper-aren al geplukt van zodra enkele groene bessen beginnen rood te kleuren. De pepers worden dan aan de lucht te drogen gelegd tot ze zwart zijn. Vervolgens wrijft men die zwarte peperbolletjes met de handen los van hun aren en hangt men ze in de rook, om schimmelbederf tegen te gaan. Wil men nu witte peper bekomen, dan plukt men alleen de rijpste rode bessen. Men laat die dan fermenteren in water, waarbij na enkele dagen de vruchtwand openbarst en de witte peperkorrel nu zichtbaar wordt. Die witte pe-

peperkorrels worden dan aan de zon gedroogd. Een volwassen Peperplant brengt jaarlijks een goede kilo peper op. In de zeventiende en achttiende eeuw was witte peper een stuk duurder dan zwarte, omdat de productie ervan arbeidsintensiever en delicates was. De VOC richtte zich vooral op zwarte peper.

In de Middeleeuwen was peper in Europa een zeer gewilde specerij, omdat door het lange koken het eten in het algemeen vrij smaakloos werd, en men peper dus best kon gebruiken om het voedsel een pittige smaak te geven. Het schaarse ('peperdure') peper werd zowel in de keuken als in de geneeskunde gebruikt. In de loop van de zestiende eeuw kwam er echter meer en meer peper op de markt, en dit door toedoen van de Portugese handelsreizen. De Nederlandse wens om zelf peper te gaan halen uit de Indische gewesten lag mede aan de basis van het ontstaan van de VOC. Het is dan ook niet verwonderlijk dat VOC en peper bijna synoniemen van elkaar geworden zijn. De productieplaatsen van peper lagen verspreid in Zuid- en Zuidoost-Azië, vooral dan Malabar, Sumatra en delen van Borneo en Java. Aangezien het voor de VOC onmogelijk was om een dergelijk groot gebied met haar lange kustlijnen te controleren, slaagde ze niet in haar opzet om een wereldwijd monopolie op de peperhandel te krijgen. De VOC was wel de grootste aanbieder van peper, maar een geduchte concurrent was zeker de Engelse East India Company. In het begin van de zeventiende eeuw probeerde de VOC het grootste deel van haar peper uit Bantam te betrekken, maar door de grote tegenwerking van de plaatselijke overheid en de bikkelharte concurrentie was ook dat opzet mislukt. Het is pas na een militaire interventie dat de VOC na 1680 de volledige peperproductie van Bantam in handen kreeg. De vorst van Bantam werd toen gedwongen de totale peperproductie aan de VOC te leveren, uiteraard tegen een door de VOC vastgestelde prijs... Dergelijke verdragen tot exclusieve levering van peper bestonden ook in andere gewesten. Dat de peper business in de zeventiende eeuw erg lucratief was, blijkt uit het feit dat ze goed was voor bijna één derde van de totale veilingopbrengsten in de Republiek der Nederlanden. In de achttiende eeuw echter daalde dit aandeel tot ruim 10 %. De VOC zorgde met een jaarlijkse peperaanvoer van 3 tot 9 miljoen pond peperkorrels voor meer dan de helft van de Europese peperconsumptie. Door de massale aanvoer en relatief lage prijs werd peper in Europa een algemene specerij. De peper werd in Azië aangekocht voor 10 tot 12 cent per pond, en in Europa verkocht voor 30 tot 60 cent.

Kaneel

Kaneel is de gedroogde binnenbast van de Kaneelboom (*Cinnamomum verum* J. S. Presl., syn. *Cinnamomum zeylanicum* Blume). Zo'n boom wordt pas voor de eerste maal geschild, als hij zeven jaar oud is. Daarna moet men vier tot vijf jaar wachten voor een volgende bastoogst kan plaatsgrijpen. Na enkele dagen drogen aan de zon begint de kaneelbast roodbruin te verkleuren en rolt hij op tot de 'kaneelpijpjes'.

Van oudsher wordt kaneel in Europa gebruikt als specerij voor gebak en drank, en als geneesmiddel bij nieropstoppingen, verkoudheid, slechte adem en moeilijke spijsvertering. Tot omstreeks 1600 was de productie van kaneelpijpjes beperkt tot Ceylon, en het schillen van kaneel was een taak die was voorbehouden als een soort herendienst aan de kaste van de Chalia's

Kaneelbomen groeiden er zowel langs de kust als in het binnenland. De VOC was uiteraard ook erg geïnteresseerd in kaneel, één van de vier fijne specerijen (zie hoger). Ceylon was de enige plaats ter wereld waar de fijnste kaneel in grote hoeveelheden voorkwam, en precies om die reden hadden de Portugezen zich in de zestiende eeuw met geweld op dit eiland gevestigd.

Aangezien het kustgebied van Ceylon in de zestiende eeuw door Portugezen was veroverd, besloot de VOC midden de zeventiende eeuw om op de vraag van de vorst van Kandy in te gaan om de Portugezen te verdrijven. Na het definitieve vertrek van de Portugezen in 1658 ontstond er onenigheid tussen de koning van Kandy en de VOC omtrent de interpretatie van de gemaakte afspraken. De vorst zou de alleenheerschappij over het eiland krijgen, maar moest wel de Nederlandse militaire uitgaven in natura vergoeden door een gelijke waarde aan kaneel en olifanten te leveren. De VOC bepaalde echter de oorlogsschuld zó hoog dat de koning die onmogelijk op korte termijn kon aflossen. Dus hielden de Nederlanders de (kaneel)gebieden, die zij op de Portugezen veroverd hadden, in onderpand. Om te bewijzen dat de Nederlanders het eiland in handen hadden genomen, gaven ze het een nieuwe naam: Zeylan.

De VOC controleerde nu niet alleen de meest strategische kustgebieden, ze verplichtte bovendien de inheemse producenten hun totale productie aan de VOC te leveren.

Aangezien de VOC de belangrijkste kaneelgebieden (het westen en het zuidwesten van het eiland) in handen kreeg, werd ze hierdoor praktisch de enige leverancier van kaneel op de wereldmarkt. De vorst van Kandy had echter nog veel invloed op de gang van zaken, want de Chalia-kasten bleven hem gehoorzaam. In de tweede helft van de achttiende eeuw zou het tij dan ook gaan keren voor de VOC. Het smeulend conflict kwam in 1760 tot uitbarsting in de Kandische Oorlog. De VOC had aanvankelijk geen antwoord op de efficiënte inheemse guerilla, maar won uiteindelijk toch de oorlog. Het Verdrag van Colombo regelde in 1766 alle geschillen. De Kandische koning regeerde nu zelf.

standig over zijn rijk in het binnenland. Alle kustgebieden kwamen formeel onder VOC-bestuur, en de kaneelteelt werd nu op andere leest geschoeid.

De VOC verhandelde jaarlijks tussen de 200.000 en 1 miljoen pond kaneel, vooral in Europa. In de Republiek der Nederlanden werd kaneel tot 1750 verkocht voor 2 à 3 gulden per pond. Omdat de leveringen uit Ceylon daarna begonnen te verminderen, liep de prijs van kaneel in de tweede helft van de achttiende eeuw geleidelijk op tot 8 à 9 gulden per pond. De VOC beloofde de Chalia voor hun herendiensten met een stukje grond, en noteerde in de boeken als inkoopprijs 25 cent.

Muskaatnoten en Foelie

De Muskaatnootboom (*Myristica fragans* Houttuyn, syn. *Myristica officinalis* L. f.) is een altijdgroene, tweehuizige boom, dit wil zeggen dat er mannelijke en vrouwelijke bomen zijn. Uiteraard brengen alleen vrouwelijke bomen vruchten voort. De abrikoosachtige vruchten worden met lange stokken met haken uit de Muskaatnootbomen getrokken. Na het drogen aan de zon barst de vruchtwand en komen de 'muskaatnoot' of 'nootmuskaat' en haar scharlakenrode zaadrok ('foelie') vrij. De foelie wordt in de zon gedroogd, en dan platgetrapt en gesorteerd. De muskaatnoten worden gerookt en in de dop gedroogd. Na zes weken worden de noten dan uit hun dop geklopt, gesorteerd en gekalkt om ze te beschermen tegen insectenvraat en om hun kiemvermogen te verminderen.

Muskaatnoten waren in Europa al in de Middeleeuwen in trek als smaakversterker, en als medicijn tegen waterzucht, buikloop, huiduitslag en slechte adem.

De productie van muskaatnoten was rond 1600 vooral geconcentreerd op een heel klein gebied: de Banda-eilanden. De VOC sloot al gauw exclusieve leveringscontracten met de lokale hoofden om het wereldmonopolie op die 'fijne specerijen' te verkrijgen. Toen die handelsovereenkomsten niet werden nageleefd, veroverde de VOC geheel Banda, en vermoordde (in opdracht van Jan

Pieterszoon Coen) het grootste part van de oorspronkelijke bevolking van 15.000 Bandanezen. Coen verzocht toen het bestuur van de VOC in Amsterdam om de verlaten nootmuskaatplantages als 'perken' te laten beheren door uit Holland afkomstige mannen, 'perkeniers' genoemd. Die moesten - hoe kon het ook anders - hun oogst aan muskaatnoten en foelie uitsluitend aan de Compagnie verkopen.

Dit zogenaamde 'perkeniersstelsel' startte in 1626. Heel Banda werd toen verdeeld in 68 nootmuskaatperken. De muskaatpercelen werden onderhouden door slaven, afkomstig uit alle delen van Azië. De slaven ontvingen 1 gulden loon per maand, naast een hoeveelheid rijst en zout en één keer per jaar ook nieuwe kleding. In de eilanden buiten Banda werden alle Muskaatnootbomen gewoon omgehakt. Op die wijze kon de VOC een wereldwijd monopolie op de muskaatnoot-handel bekomen.

In de zeventiende en achttiende eeuw was het aanbod aan muskaatnoten en foelie vrij stabiel, omdat er een zekere regelmaat zat in de opeenvolging van goede en

slechte oogsten. De gemiddelde jaarproductie bedroeg een 500.000 pond muskaatnoten en 150.000 pond foelie. Muskaatnoten werden aangekocht voor gemiddeld 5 cent per pond en de foelie tegen gemiddeld 40 cent. In Europa gingen muskaatnoten van de hand voor bijna 4 gulden per pond, de foelie voor bijna 7 gulden per pond.

Kruidnagels

De nagelvormige bloemen van de Kruidnagelboom (*Syzygium aromaticum* (L.) Merrill & Perry, syn. *Caryophyllus aromaticus* Cengkeh, syn. *Eugenia caryophyllus* Bullock et S. G. Harrison, syn. *Jambosa caryophyllus* Niedenzu) ontwikkelen zich in kleine pluimen aan de uiteinden van de takjes. De eigenlijke kruidnagel is niets anders dan de bloemknop die werd afgeplukt - of met stokken voorzichtig werd verwijderd - van de Kruidnagelboom, voor ze tot vruchtzetting overgaat. Daarna worden de bloemknoppen enkele dagen aan de zon gedroogd of gerookt. In de Middeleeuwen kende men wel kruidnagels, Maar ze waren schaars en dus duur. Na de vestiging van de Portugezen in Azië nam het gebruik van die specerij snel toe. Kruidnagels werden niet alleen gebruikt voor het kruiden en bewaren van voedsel, ze werden ook als een krachtig middel aanzien tegen misselijkheid, geheugenverlies en astma.

Voor de VOC was de controle over de handel in kruidnagels vanaf het begin af een prioriteit. Kruidnagels waren immers één van de vier 'fijne specerijen' (naast muskaatnoten, kaneel en uiteraard peper). Aanvankelijk bleef de kruidnagelteelt beperkt tot het oostelijk deel van Indonesië, de Molukken.

Omwillen van de grote Europese vraag naar kruidnagels, begon de bevolking ook elders kruidnagels te telen. Hiervoor bracht men kleine kruidnagelplanten in holle bamboestammen, gevuld met aarde, over naar Ambon, Ceram en andere eilanden in de zuidelijke Molukken. Vanaf 1625 probeerde de VOC de kruidnagelteelt te concentreren op het eiland Ambon. Ze verplichtte elke Ambonees tien kruidnagelboompjes te planten en te onderhouden. Bovendien werd de Ambonese bevolking verplicht om met oorlogsprauwen de concurrerende kruidnagelplantages van de nabijgelegen eilanden te gaan vernielen: deze tochten werden 'hongi-tochten' genoemd. Net zoals voor peper, streefde de VOC immers ook voor kruidnagels een wereldwijd handelsmonopolie na. Rond 1650 had de VOC voldoende greep op de kruidnagelhandel om de hele Europese markt te voorzien. Daar waar de bomen buiten Ambon nog werden toegestaan, moest men de volledige kruidnageloogst aan de VOC leveren. Het gehele kruidnagelproductiegebied werd regelmatig nagekeken, en daarna werd besloten of er extra kruidnagelbomen moesten worden aangeplant, dan wel uitgeroeid. Op die wijze poogde men het kruidnagelaanbod op de wereldmarkt te controleren, en een maximale winst te bekomen. Ondanks die pogingen schommelde de jaarlijkse aanvoer in de zeventiende en achttiende eeuw nogal wat: tussen de 0,3 en 2 miljoen pond. De VOC betaalde maximaal 25 cent per pond aan de inheemse

producenten, en verkocht de kruidnagels in Europa en Azië door voor tussen 3 en 4 gulden per pond. In Azië werd die specerij bewust duurder verkocht dan in Europa, om te vermijden dat derden kruidnagels zouden aankopen in Azië en ze zouden verhandelen in Europa.

Rijst

Rijst (*Oryza sativa* L.) is een graangewas dat sinds oudsher het basisvoedsel is in Azië, net zoals tarwe en brood dat is in Europa, en de maïs in Amerika.

Rijst wordt op grote schaal verbouwd in Oost- en Zuidoost-Azië. Ook bij de Arabieren is rijst een erg gewaardeerd voedsel, volgens een legende ontstaan uit een druppel zweet van de profeet Mohammed. Het nationale gerecht, de 'koeskoes', dat bestaat uit rijstmeel, vermengd met andere ingrediënten, zou Mohammed – volgens de overlevering – geleerd hebben van de aartsengel Gabriël zelf.

Rijst was echter geen product voor de Europese markt. Om die reden was de VOC slechts geïnteresseerd in rijst, als ruilwaar voor andere koopwaar in Azië, en dit was niet meteen zo evident. In de loop der tijden begon de VOC rijst wel als voeding te gebruiken voor haar personeel, vooral dan voor haar garnizoenen in haar steunpunten. Rond de VOC-forten ontwikkelden zich steden met een vrije bevolking, en die voedden zich uiteraard voor een groot deel met import-voedsel. Zo werden Midden- en Oost-Java de 'graanschuur' van Batavia (Jakarta). Door de toename van haar personeel werd de VOC in de loop van de zeventiende eeuw ook meer en meer geïnteresseerd in een regelmatige invoer van rijst. Door de controle van Java's Noordoostkust (rijk van Mataram) slaagde de VOC erin om geleidelijk aan vanaf praktisch nul (omstreeks 1700) tot ongeveer 17,5 miljoen pond (omstreeks 1750) rijst uit die streken aan te voeren. Elke 'provincie' moest jaarlijks een 'contingent' rijst leveren aan de VOC. Ongeveer één zesde werd gratis geleverd, voor de rest werd 1,5 cent per pond betaald aan de lokale bestuurders. Het grootste deel van die rijst werd door het VOC-personeel in Batavia, en elders, verorberd. Als er schaarste heerste op de particuliere markt van Batavia, kwam de VOC tussenbeide door een deel van haar voorraden te verkopen aan een speciaal tarief.

De VOC verwierf rijst dus vooral langs 'tributaire' weg: de Javaanse bevolking werd een belasting opgelegd, uitgedrukt in rijstbalen. Dergelijke regelingen bestonden ook elders, zij het op veel kleinere schaal, bv. op in Cheribon (West-Java), Makassar (Zuid-Sulawesi) en Minahassa (Noord-West Sulawesi).

Thee

Thee is het blad van de Theestruik (*Camellia sinensis* (L.) O. Kuntze, syn. *Thea sinensis* L., syn. *Thea viridis* L., syn. *Camellia thea* Link, syn. *Thea bohea* L.,

syn. *Camellia theifera* Griff.), een tropische plant met roze-witte geurige bloesem.

Bij de oogst worden alleen de jongste drie (top)blaadjes van de struik geplukt. Er zijn verschillende theesoorten, afhankelijk van het verwerkingsproces. In China kent men bijvoorbeeld groene en zwarte thee. Bij zwarte thee worden de topblaadjes eerst gedroogd, daarna gefermenteerd, en nadien weer gefermenteerd op een vuur. Groene thee wordt niet gefermenteerd.

In Azië wordt al van oudsher thee gezet en gedronken, in Europa raakte het theedrinken pas in de zeventiende eeuw geleidelijk aan in zwang. China was wel de theeproducent bij uitstek, maar dit land hield de thee eeuwenlang voor zich. Pas sinds 1637 liet het in zijn havens Europese koopvaardischepen toe, zij het dan met mondjesmaat. De VOC en haar buitenlandse concurrenten (in het bijzonder de Engelsen) importeerden de thee vooral uit de provincie Fujien. Aanvankelijk kocht de VOC haar thee vooral van Chinese jonken die in Batavia aanlegden. Vandaar ging de thee naar Amsterdam. Thee was echter niet nieuw in Nederland, want men kende er al enkele decennia Japanse en Javaanse thee. Maar Chinese thee was wel een nieuw product met een behoorlijke aantrekkingskracht. Het bestuur van de VOC was in 1637 dan ook van mening dat er misschien wel grote winst kon worden gemaakt met thee, en legde haar bemanning op om bij elke terugvaart naar Nederland minstens enkele zakken theeblaadjes mee te brengen. In 1728 knoopte de VOC zelfs een rechtstreekse handelsrelatie aan met China, nadat vele van haar buitenlandse concurrenten dit voordien ook al hadden gedaan. De Chinese havenstad Canton stond in de theehandel centraal.

De theehandel ging bij de VOC echter helemaal niet over rozen. Een gedurig twistpunt in VOC-kringen was de vraag of Batavia al dan niet een tussenschakel in de heenreis moest zijn, met de bedoeling er Aziatische handelswaar op te slaan. Dit bracht immers met zich mee dat de hoeveelheid kostbaar zilver dat uit Europa moest worden aangevoerd om de thee te betalen, beperkt werd. Bovendien verloor men kostbare tijd ten opzichte van de concurrenten: voordat de VOC haar handelswaar in Canton had verkocht, hadden de Europese concurrenten de betere theekwaliteit al opgekocht, zodat de VOC slechts de mindere theekwaliteit op de Europese markt kon brengen, wat uiteraard nadelig was voor de verkoop. In 1728 werd dan maar een directe vaart op Canton geopend, wat de concurrentiepositie ten goede kwam. De VOC profiteerde duidelijk van haar uitgestrekte handelsnetwerk in Azië: ze kon de Chinese thee 'betalen' met peper en tin. Haar Europese concurrenten zonden hun schepen in ballast en slechts beladen met voldoende zilvergeld rechtstreeks uit Europa naar Canton. Na 1760 keerde echter het tij, want toen gingen particuliere Engelse koopvaarders die zich in India hadden gevestigd nauw samenwerken met de East India Company. Tegen die sterke combinatie was de VOC niet opgewassen, en de Nederlanders moesten ten slotte de Chinese theehandel aan de Engelsen laten.

Het theedrinken sloeg bij alle lagen van de Nederlandse bevolking goed aan.

In de achttiende eeuw werd thee een ware volksdrank in Nederland.

Binnenshuis werd theedrinken een waar ritueel vol snobisme zoals bv. de wijnproeverijen van vandaag. Het thee-aanbod was er ruim en regelmatig, zo ruim zelfs, dat men vanuit Amsterdam begon te exporteren naar Frankrijk, Duitsland, Italië en zelfs Portugal!

De jaarlijkse VOC-omzet in thee bedroeg tot in 1728 slechts 100.000 tot 300.000 pond. Daarna groeide de theehandel gestaag tot ongeveer 2,5 miljoen pond per jaar in het midden van de achttiende eeuw, om zo'n 4 à 5 miljoen pond te bereiken in de daaropvolgende decennia. Het is moeilijk om het prijspeil goed in te schatten door de grote variëteit aan theesoorten. In de loop van de achttiende eeuw stonden de theeprijzen sterk onder druk. Rond 1740 kocht de VOC thee in voor ongeveer 80 cent per pond. In de Republiek der Nederlanden werd de belangrijkste theesoort, de zwarte thee, in de jaren '30 voor ongeveer 1,5 gulden per pond verkocht.

Koffie

De koffieplant (*Coffea arabica* L.) is eigenlijk een hoge boom die evenwel wordt gesnoeid tot op het niveau van een struik ('koffiestruik'), met de eenvoudige bedoeling het plukken van de vruchten praktischer te maken.

Koffievruchten gelijken wat op kersen, waarvan de twee pitten de eigenlijke koffiebonen zijn. De koffievruchten worden na het plukken gedroogd en gestampt om ze te ontdoen van hun schil en pulp. De resterende groene bonen worden dan gebrand en vervolgens gemalen, waardoor ze voor consumptie bruikbaar worden. Koffie werd een populair genotsmiddel in de zestiende en zeventiende eeuw, eerst in de islamitische wereld, en daarna ook in Europa, waar koffiehuisjes (cafés) als paddestoelen uit de grond schoten.

Vanaf de achttiende eeuw werd koffie in brede lagen van de samenleving geconsumeerd. Het branden en malen van koffie geschiedde in Europa al in de zeventiende en achttiende eeuw.

Koffie komt oorspronkelijk uit Ethiopië, maar is bekend geraakt via Jemen en Arabië. In de eerste helft van de zeventiende eeuw vervoerde men al koffie naar West-Europa, langs de Middellandse Zee.

De VOC maakte al in 1616 kennis met het product, maar het was pas na 1660 dat de Compagnie ze als interessante koopwaar ging beschouwen, omdat men in die periode meer en meer koffie ging importeren in de Republiek der Nederlanden vanuit Engeland en Frankrijk. De voornaamste concurrenten van de VOC in de Jemenitische hoofdstad Mokka, waren uiteraard de Oost-Indische compagnieën. Het is dan ook niet verwonderlijk dat ook de VOC in Mokka gedurende vele jaren een handelskantoor openhield. Door de groeiende vraag vanuit Europa en de grote concurrentie, stegen echter aan het eind van de zeventiende eeuw de inkooprijzen in Mokka. Bovendien moest men in die stad zijn koopwaar met duur zilver betalen. Vandaar dat de VOC op zoek ging naar een alternatief voor de Mokka-koffie. Aan het eind van de zeventiende eeuw slaagden Nederlandse

kooplui erin om enkele koffieplantjes mee te nemen (?), om er elders mee te gaan experimenteren.

Vanaf 1707 werd de koffiecultuur ingevoerd in de berglanden van West-Java, die deels vanuit Batavia, deels vanuit het VOC gewest Cheribon werden bestuurd. De cultuur sloeg goed aan, door de goede klimatologische omstandigheden en ook door de hoge prijs die men aan de telers betaalde.

De koffieboeren werden wel via hun hoofden verplicht om al hun koffie aan de VOC te leveren. Al gauw werd het aanbod van Java-koffie groter dan die van Mokka-koffie, en er werd zelfs even gevreesd voor overproductie. Hierop reageerde de VOC vanaf 1730 op haar typische, regulariserende wijze: ze verlaagde de inkoopprijs, stelde een productieplafond vast, en betaalde minder dan de overeengekomen prijs bij een te hoog geachte levering koffie.

Vanaf 1740 werden de koffieproducenten echter weer aangemoedigd zo veel te leveren als ze maar konden... De inkoopprijs op Java daalde van ongeveer 40 cent per pond vóór 1725 tot ongeveer 10 cent in de periode na 1730. In de Republiek der Nederlanden werd Java-koffie verkocht voor ongeveer 1 gulden per pond, daarna voor zo'n 30 tot 60 cent. De koffieproductie liep op van zo'n 4 miljoen pond in het midden van de achttiende eeuw tot 8 à 9 miljoen pond in de laatste decennia van die eeuw. Door het grote succes van de Java-koffie werd de VOC-handelspost in Mokka in 1739 opgeheven.

Suiker

Onder suiker verstaat men hier wel degelijk rietsuiker, want de bietsuiker is pas recent in productie. Suikerriet (*Saccharum officinarum* L.), een grassoort, is één van de oudste en wijdst verbreide cultuurgewassen die optimaal groeit tussen 24 en 30°C. De hoge suikerrietstengels worden bij de oogst dicht bij de grond met een hakmes afgekapt, en uitgeperst. Het aldus verkregen sap wordt ingekookt tot een stroperige vloeistof. Door het geleidelijk laten wegvloeien van de meest stroperige delen van de melasse, verkrijgt men droge klonten witte en bruine suikerkristallen. De witte en bruine suiker worden ten slotte gescheiden en fijngestampt.

Suiker was voor de VOC zeker geen kip met de gouden eieren. De Europese suikermarkt werd immers bepaald door de invoer uit de Nieuwe Wereld, en de Aziatische suiker was gewoonweg te duur. Dat de VOC toch wat suiker van Azië naar Europa vervoerde is te verklaren door het feit dat de suiker de ideale ballast was om de stabiliteit van de schepen in het water te bevorderen. De VOC-specialiteit was poedersuiker. Eerst haalde de VOC haar suiker van Bengalen (Noord-Oosten van India), Formosa (Taiwan) en Batavia (Indonesië). Na het verlies in 1662 van Formosa, bleven Batavia en Bengalen alleen over als leveranciers. Omdat de voorwaarden voor suikerproductie in Batavia geleidelijk aan gunstiger werden, nam Batavia meer en meer de positie van Benga-

len over. Rond 1680 was de politieke greep van de VOC op Java zo stevig geworden, dat men op grote schaal begon te investeren in het veilig geachte achterland Batavia. Bovendien werd het verbod op overzeese emigratie door het Chinese keizerlijke hof opgeheven, zodat tal van Chinezen toestroomden die hun kennis en kapitaal investeerden in suikermolens. De suikerproducenten werden verplicht hun eerste en tweede kwaliteit aan de VOC te leveren, uiteraard tegen een vastgestelde prijs. De derde suikerkwaliteit mocht men vrij verhandelen. Na de massale moord in 1740 op de Chinezen ging Batavia bijna ten onder. Het herstel kwam er langzaam, omdat de VOC een groot deel van de suikerafzet garandeerde, en ook omdat tal van nieuwe bedrijven op onontgonnen gronden werden opgericht. De suikeraanvoer naar Europa vertoonde in de zeventiende en achttiende eeuw sterke schommelingen die te maken hadden met de toestand in de Nieuwe Wereld. De Aziatische markt daarentegen bleek te groeien. Omstreeks 1700 werd jaarlijks gemiddeld 500.000 pond suiker naar Europa vervoerd en zo'n 2,2 miljoen pond in Azië verkocht. De grootste afzetgebieden waren toen Perzië en Japan. In de achttiende eeuw werden die landen voorbijgestoken door Suratte en Malabar die als doorvoerplaatsen naar het Midden Oosten fungeerden. In de tweede helft van de achttiende eeuw kocht de VOC jaarlijks zo'n 6 miljoen pond suiker (tegen 6 à 7 cent per pond) in Batavia, waarvan er 800.000 pond naar Europa ging.

Opium

De winning van opium gebeurt door insnijding van de onrijpe zaaddozen van de Slaapbol (*Papaver somniferum* L.) en wordt al door Diagoras in 380 v.o.j. beschreven. Het gewonnen, bruinverkleurde, gestolde sap werd 's morgens ingezameld in papaverbladeren, tot ronde bolletjes gekneet en gedroogd. In dit stadium spreekt men van ruw opium. Het was vooral Andromachus, geneesheer van de Romeinse keizer Nero (37-68 n.o.j.), die het gebruik van 'opium' op grote schaal zou verspreiden door het te gebruiken in zijn 'theriacum' ('theriak' of 'triakel'), de meest vermaarde farmaceutische bereiding aller tijden, dé panacee onder de panacees. Andromachus' 'theriak' gold eerst als tegengif bij beten van giftige dieren, maar zij werd later beschouwd als een universeel geneesmiddel. Uit opium isoleert men o.m. morfine, dat in de geneeskunde wordt toegepast als pijnstiller en slaapmiddel.

Opium wordt ook gerookt. Echter voorleer opium te kunnen consumeren, wordt de ruwe opium eerst opgelost in water, gezuiverd van vezels en verontreinigingen, en ten slotte ingedroogd tot een fijne pasta. Het is die pasta die in zeer kleine hoeveelheden wordt vermengd met tabak, en wordt gerookt ('geschoven').

De VOC betrok ruwe opium uit Bengalen, een streek die tot op heden een belangrijke productiegebied voor opium is. De VOC handelde al vanaf het begin van haar bestaan in opium, maar het werd pas een belangrijk handelsproduct, nadat de

VOC het monopolie op de import van opium in het Rijk van Mataram (Java) verwierf. Opium was op Java immers een populair product, en de VOC geloofde zelfs dat de Javanen het nuttigden om een beter seksleven te hebben en aan dapperheid te winnen bij het voeren van een oorlog.

Vanuit Bengalen voerde de VOC opium naar Batavia, waar het openbaar werd geveild. Vaak waren het Chinese handelaars die de waar aankochten en ze onder licentie naar Mataram brachten. Doordat opium maar met kleine hoeveelheden op de markt werd gebracht, en de prijzen dus hoog waren, werd het een ideale smokkelwaar. Tot in de hoogste kringen in Batavia werd gesmokkeld. Om die opiumsmokkel in de hand te kunnen houden werd speciaal in 1745 te Batavia een particuliere instelling opgericht: de Sociëteit tot de handel in Amphioen (= Opium). Van de driehonderd aandelen kwamen het merendeel in handen van hogere VOC-functionarissen. De Sociëteit kreeg het alleenrecht op de verkoop van opium in Batavia, maar was anderzijds wel verplicht om een bepaalde hoeveelheid opium af te nemen van de VOC.

Omstreeks 1760 werd de politieke macht in Bengalen echter door de Engelsen overgenomen, met als gevolg dat de VOC vanaf 1773 verplicht was om opium van de Engelsen in te kopen, waardoor haar commerciële verplichtingen ten overstaan van de Sociëteit in het gedrang kwamen. Vanaf ongeveer 1780 exporteerden particuliere Engelse koopvaarders uit India meer opium naar Zuidoost-Azië dan de VOC.

Tot omstreeks 1740 groeide de omzet van de VOC tot ongeveer 200.000 pond per jaar. Na de overname van het gezag in Bengalen door de Engelsen, liep de VOC-omzet terug tot minder dan 100.000 pond. De VOC kocht in Bengalen opium voor ongeveer 3 gulden per pond, en verkocht ze in de periode van de Sociëteit eerst tussen de 7 en de 9 gulden per pond, en later, in tijden van schaarste, voor 9 gulden per pond.

Opiumverslaving

De grote toename van de papaverteelt en van het opiumverbruik viel in het begin vooral samen met de groei van de Islam, omdat deze godsdienst het drinken van wijn en alcohol verbiedt. Toen Arabische kooplui handel begonnen te drijven met het Verre Oosten, leerden ze daar ook de geneeskrachtige eigenschappen van opium kennen. In de elfde eeuw werd de Slaapbol dus al geteeld in de vallei van de Ganges en in China, maar het is vooral sedert de zeventiende eeuw dat men daar de gewoonte heeft aangenomen om opium 'te schuiven'.

De Europeanen verspreidden niet alleen met man en macht de opium in China, in de hoop er profijt uit te halen, ze slaagden er zelfs in om het verslavende goedje aan China op te dringen ! Eerst waren het de Portugezen die, in het begin van de achttiende eeuw, via hun kolonie Goa de Chinese markt bevoorraadden. De Engelsen volgden dit voorbeeld, maar paktten de opiumhandel wel professio

neler' aan. China begon nu meer opium te verbruiken dan het zelf kon produceren. De VOC richtte in Bengalen enorme papaverplantages op. Het verbod op invoer van opium door de Chinese keizers haalde niet veel uit tegen de malafide praktijken waarin de Engelsen meesters waren.

Alhoewel een nieuw keizerlijk edict de doodstraf invoerde op de opiumsmokkel, bleef het aantal ingevoerde kisten opium met de dag stijgen : meer dan tweehonderd kisten van zestig kg in 1729, tot vierduizend in 1792, zesduizend in 1817, en maar liefst veertigduizend in 1837. Ten einde raad besloot de Chinese regering dan maar met de Engelsen te onderhandelen : dit leidde tot de overeenkomst om de ingevoerde opium te verzilveren met uitgevoerde thee. In 1838 reageerden de Chinezen hiertegen door twintigduizend kisten opium, opgeslagen in Hong-Kong, te vernietigen. Prompt reageerden de Britten door China de oorlog te verklaren en werd er een strafexpeditie naar het Hemelse Rijk gestuurd. Na twee jaar van vijandelikheden moesten de Chinezen de voorwaarden van de Britten aanvaarden. Het verdrag van Nanking, van 29 augustus 1842, verplichtte de Chinezen niet alleen een enorme som te betalen voor de in 1838 in zee gegooid kisten, maar bovendien moesten ze Hong-Kong aan Groot-Brittannië afstaan en de vrije doorgang van westerse producten toestaan. Op die manier 'opende' China zich voor het Westen. Een nieuw incident volgde echter al in 1856. Reden genoeg voor Groot-Brittannië en Frankrijk om China opnieuw aan te vallen en in te palmen. Het verdrag van T'ien-tsin in 1858 leverde opnieuw voordelen op voor Groot-Brittannië en Frankrijk, onder meer het vrije gebruik van opium. Bij de Conventie van Peking in 1860, werden Kowloon en Stonecutters Island afgestaan aan Engeland. In 1886 bereikte de invoer van opium honderdtachtigduizend kisten, wat overeenkwam met een waarde van honderddertig miljoen pond sterling. In 1878 waren er in China meer dan honderdtwintig miljoen opiumverslaafden. In bepaalde provincies was de helft van de mannen verslaafd en ten dode opgeschreven, want na tien à vijftien jaar is een opiumverslaafde nog slechts een wrak. De New Territories werden in 1898 voor een periode van negenennegentig jaar van China gepacht, en het was pas in 1906 dat de Chinese regering maatregelen mocht nemen tegen de algemene toxicomanie. Met de komst van Mao Tse-Toeng (1893-1976) en het communisme in China, is het schuiven van opium aldaar volledig verdwenen. Ondertussen is het Hong-Kong-complex op 1 juli 1997 aan de Volksrepubliek China teruggegeven. Van de volkeren van de Stille Oceaan bleven enkel de Japanners min of meer gevrijwaard van de opiumgewenning.

Invoer van exotische sierplanten

Naast de aanvoer van specerijen en gebruiksplanten, schonk de VOC ook aandacht aan tal van sierplanten. In de zeventiende en achttiende eeuw werden tal van exotische planten naar Europa gebracht bij de terugreis van de schepen. Onder meer Kaap de Goede Hoop was niet alleen een belangrijk tussenstation voor vers water en voedsel, maar ook een doorvoerhaven voor Afrikaanse planten als *Sansevieria trifasciata* Prain (Vrouwentongen, een populaire kamerplant) en *Mesembryanthemum* (Ijsbloempje of Middagbloem, nog steeds een gewilde tuinplant). Ook uit India, Nederlands-Indië (het huidige Indonesië), Australië en Japan bracht de VOC sierplanten over.

Vele zien we nog staan in kassen, tuintjes of huiskamers : o.m. *Agapanthus*, *Arbutus*, *Agave*, *Aloë*, *Canna*, *Chamaerops*, *Cycas revoluta*, *Musa* (Banaan), en de populaire *Hosta*. Laat ons even zien hoe de *Hosta* tot ons gekomen is.

De *Hosta* is inheems in Oost-Azië, maar komt vooral in Japan voor. De plant werd in dit land vaak geselecteerd vanwege haar mooie bladvorm en uitstraling, en kwam dan ook eeuwenlang voor in de Japanse architectuur.

De eerste *Hosta*-beschrijvingen buiten Japan stammen uit de periode van de VOC. In 1712 kreeg de Compagnie immers voor het eerst van Japan toelating om een handelspost te installeren op het kunstmatige eiland Deschima.

Engelbert Kaempfer (1651-1715), arts en botanicus van de VOC, was de eerste westerling die een *Hosta* aanschouwde. Hij stak veel tijd in het beschrijven en tekenen van *Hosta*'s en probeerde ze ook te benoemen in zijn eigen stijl, want Linnaeus' (1707-1778) classificatiesysteem bestond uiteraard nog niet. Een voorbeeld van zo'n beschrijving is: 'Joksan, vulgo gibbooschi *Gladiolus plantagenis* folio', wat neerkomt op: 'De gewone *Hosta* met weegbreeachtige bladeren'. Voor een andere *Hosta* soort schreef Kaempfer : '*Gibbosshi altera*' ('De andere *Hosta*') ... Om tot een wetenschappelijke naamgeving te komen, moet men wachten op de beschrijvingen van Kaempfer's opvolger bij de VOC, Carl Thunberg (1743-1828), die Linnaeus' classificatiesysteem wel toepaste. Het was evenwel de Oostenrijkse botanicus Leopold Trattinick (1761-1848) die de *Hosta* groep verhieft tot de rang van een plantengeslacht.

De eerste *Hosta*'s die in Europa aankwamen waren geen Japanse, wel Chinese soorten : de *Hosta plantaginea* (Lamarck) Ascherson (tussen 1784 en 1789, vanuit Macao naar Parijs), en de *Hosta ventricosa* Stearn (in 1790 vanuit China naar Londen).

Een belangrijk voorvechter van het verspreiden van *Hosta*'s naar Europa was Philipp Franz von Siebold (1796-1866), een arts die werkzaam was aan de Leidense universiteit. Hij verzamelde tal van *Hosta*-planten - in tegenstelling tot Kaempfer en Thunberg - en bracht in de periode 1829-1866 een aantal soorten ook in cultuur. Veel van die *Hosta*-soorten kwamen terecht in de Leidense Botanische Tuin

Onderzoek naar flora en fauna ten tijde van de VOC

De bestudering van flora en fauna kreeg in Europa in de zestiende eeuw een enorme impuls als gevolg van de ontdekkingsreizen en het veranderde intellectuele klimaat in de Renaissance. Schilders maakten schilderijen met daarop exotische planten, reizigers ontdekten nieuwe soorten planten en bomen overzee en overal in Europa schoten botanische tuinen uit de grond. In de zeventiende en achttiende eeuw speelden de Republiek en de VOC een belangrijke rol in de botanische studie. De Compagnie zelf bedreef geen wetenschappelijk onderzoek, maar leergierige Compagnie-dienaren verrichtten tijdens hun verblijf in Azië uit eigen beweging onderzoek. Anderen stuurden op verzoek van westerse wetenschappers voorwerpen naar Europa.

Bovendien waren alle VOC-handelsposten bemand met artsen/plantkundigen die vaak oog hadden voor allerlei (voor het Westen) onbekende, exotische planten. Zo kwamen beschrijvingen, tekeningen en voorwerpen, en veel naturalia terecht in rariteitenkabinetten van particuliere verzamelaars. Uit de collectie opgezette vogels van de Amsterdamse koopman Temminck ontstond het huidige museum Naturalis in Leiden. Bovendien verwierf de Leidense Hortus, in 1595 gesticht door de Vlaamse kruidkundige Carolus Clusius (1526-1609), grote internationale faam vanwege zijn grote Aziatische collectie en zijn uitgebreid netwerk aan wetenschappelijke contacten. Die collecties vormden trouwens de basis voor wetenschappelijk onderzoek en voor belangrijke publicaties zoals die van de hand van Linnaeus (1707-1778): 'Systema naturae', de eerste geleerde die een systematische ordening van het plantenrijk bewerkstelligde.

Sommige botanische en zoölogische studies van hogere VOC-dienaren zijn nog steeds belangrijke referentiewerken voor hedendaagse onderzoekers. Zo schreef Jan Huygen van Linschoten (1563-1611) in 1596 zijn Itinerario, waarvan de informatie door Clusius werd gebruikt in zijn Exoticorum Libri Decem (1605). In 1627 reisde Jacob Bontius (1592-1631) als VOC-arts naar Batavia en was ook geboeid door de natuur in de omgeving van der stad. Zijn botanische en zoölogische waarnemingen werden in 1658 postuum gepubliceerd. Na Bontius ontpopten zich nog verschillende andere compagniedienaren als amateur-biologen, waarbij ze hun bevindingen van vrij algemene aard publiceerden. Van grote wetenschappelijke waarde evenwel zijn de werken van Hendrik Adriaan van Reede tot Drakenstein en Georg Everhard Rumphius, twee plantkundigen die in de tweede helft van de zeventiende eeuw actief waren.

Hendrik Adriaan van Reede (1636-1693) vertrok in dienst van de VOC in 1656 naar Azië, waar hij meevocht bij de verovering van Ceylon (het huidige Sri-Lanka) en de Malabar-kust (Kerala, India). In 1670 werd hij in Malabar commandeur, de hoogste functionaris in dat gewest. Daar raakte hij diep onder de indruk van de tropische flora en kreeg hij waardering voor de wetenschappelijke kennis

van de Brahmanen. Toen men hem vanuit de medicinale winkel in Batavia verzocht om onderzoek te doen naar de mogelijkheden om de geneesmiddelenvoorziening te verbeteren, was dit voor Van Reede een welkome aanleiding om zelf te starten met een studie van de geneeskrachtige flora van Malabar. Van Reede's onderzoek werd tussen 1678 tot 1692 in twaalf delen gepubliceerd in de *Hortus Malabaricus* (Amsterdam).

Het boek bevat gedetailleerde beschrijvingen en schitterende gravures van 740 planten, en is bovendien ook het eerste werk dat een compleet overzicht biedt van de flora in een bepaald deel van Azië. Hoewel de studie aanvankelijk bedoeld was om de VOC de nodige kennis te verschaffen over het geneeskrachtig gebruik van planten, struiken en bomen, is de *Hortus Malabaricus* toch een algemeen botanisch overzichtswerk geworden. Van Reede koos voor een indeling naar het gebruik door de mens. Zo werden bijvoorbeeld alle eetbare planten, alle houtbomen en alle wilde struiken bij elkaar gerangschikt. Naast een beschrijving van de planten vermeldt Van Reede hun namen in de lokale taal, hun geografische verspreiding en hun gebruik. De wetenschappelijke waarde voor de *Hortus Malabaricus* blijkt uit het feit dat heel wat latere generaties botanisten dit werk hebben gebruikt bij hun eigen onderzoek. De bekendste daarvan was wel Carolus Linnaeus (zie hoger).

Georg Everhard Rumphius (1627-1702) was een soort Duitse avonturier die zich in 1652 inscheepte op een VOC-schip. Na aankomst in Batavia werd hij al vlug naar Ambon gestuurd, waar hij aanvankelijk een militaire functie bekleedde, maar in 1657 al onderkoopman werd, en in 1662 koopman. Vanaf 1662 begon hij tevens systematisch onderzoek te doen naar de flora en fauna op Ambon, en bracht hiervoor vele uren in de wildernis door. Toen hij in 1670 blind werd, mocht hij toch nog tot aan zijn dood in dienst blijven van de VOC, in de rang van koopman aan het kasteel Victoria in Ambon-stad. Hij zette hier zijn werkzaamheden voort met hulp van zijn zoon, een tekenaar en een hem toegewezen professionele assistent, om zo tot een volledige beschrijving van de Ambonese flora en fauna te komen. Rumphius' werk omvat het Amboinsche kruidboek, het Amboinsche dierboek en de Amboinsche rariteitkamer, over respectievelijk de flora, de fauna en de schelpen en weekdieren van Ambon. Het manuscript van het Amboinsch dierboek is niet bewaard gebleven, en er is maar weinig over bekend. Het kruidboek en de rariteitkamer zijn beide van hoge wetenschappelijke kwaliteit. Met grote zorgvuldigheid verzamelde Rumphius gegevens, maakte hij Latijnse beschrijvingen en liet hij afbeeldingen tekenen. Net als in Van Reede's werk bevatten de beschrijvingen plantennamen in verschillende talen, naast informatie over uiterlijke kenmerken, groei- en/of levenswijze, teelt en gebruik door de mens. Veel van de door hem beschreven soorten waren tot dan toe nog onbekend, vandaar de grote betekenis van zijn werk. Het manuscript van het Amboinsche kruidboek kwam gereed in de eerste helft van de jaren 1690.

Het omvatte 699 platen en ruim 700 beschrijvingen van planten en bomen. Het

kruidboek werd destijds wel in brede kring gewaardeerd, maar om financiële redenen niet uitgegeven. Eerst tussen 1741 en 1755 werd het totale werk in twaalf boeken plus een auctuarium in een verbeterde vorm te Amsterdam uitgebracht door Johannes Burman (1707-1778). De Amboinsche rariteitkamer werd door de tussenkomst van een Delftse burgemeester in 1705 te Amsterdam gedrukt.

Naast zijn studies over flora en fauna heeft Rumphius ook nog twee bijzonder informatieve verhandelingen geschreven : Amboinsche Landbeschrijving en Amboinsche Historie. Die verhandelingen zijn pas in de twintigste eeuw gepubliceerd en worden ook nu nog veel geraadpleegd door historici en cultuuranthropologen.

BIBLIOGRAFIE

- Aikman, L. (1977): Nature's healing arts from folk medicine to modern drugs. 200 pp. National Geographic Society, Washington D.C.
- Anoniem (1787): Pharmacopoea Gandavensis Nobilissimi Senatus. Jussu renovata. 466 pp. Judoci Begyn, Gent.
- Anoniem (1972-1977): Algemene Winkler Prins Encyclopedie. 14 delen. Elsevier, Amsterdam/ Brussel.
- Anoniem (1989b): Encyclopedia Britannica. 15th edition. 29 delen. The University of Chicago, Chicago.
- Balick, M. & P. Cox (1998): Etnobotanie. De rol van planten in de menselijke cultuur (vertaling). 229 pp. Natuur & Techniek/Segment, Beek.
- Blussé, L. & F. S. Gaastra (1981): Companies and trade. 276 pp. Nijhoff The Hague.
- Boxer, J.R. (1988): Het profijt van de macht. De Republiek en haar overzeese expansie 1600-1800. Nederlandse vertaling. 302 p. Agon, Amsterdam.
- Braudel (F. (1990): Beschaving, economie en kapitalisme (15de-18de eeuw. De tijd van de wereld). 654 p. Contact, Amsterdam.
- Bremness, L. (1994): The complete book of herbs. 288 pp. Dorling Kindersley, London.
- Broeze, F., J. A. J.R. Bruijn & F.S. Gaastra (1977): Maritieme geschiedenis der Nederlanden. 3: Achttiende eeuw en eerste helft negentiende eeuw, van ca. 1680 tot 1850-1870. 434 pp. De Boer maritiem Bussum.
- Brown, W. (1951/1954/1957): Useful plants of the Philippines. Vol. 1 (1951), 590 pp.; vol. 2 (1954), 513 pp.; vol. 3 (1957), 507 pp. Republic of the Philippines Dept. of Agriculture and Natural Resources, Techn. Bulletin n°10, Manila.
- Chamberlain, B. (1905): Things Japanese being notes on various subjects connected with Japan for the use of travellers and others (5th ed. rev.). 591

- pp. John Murray, London.
- Chaudhuri, R. & D. Pal (1991): Contributions to the Ethnobotany of India: Plants in folkore, religion and mythology. 335 pp. S. Jain. Scientific Publishers, Jodhpur, India.
- Coolhaas, W. Ph., en G. J. Schutte (1960): A Critical Survey of Studies on Dutch Colonial History. 154 pp. Nijhoff 's-Gravenhage.
- De Cleene, M. & G. De Brabandere (1991): Bloemen voor het fornuis. 208 p. MIM, Antwerp.
- De Cleene, M. (2000, derde herwerkte druk): Giftige plantengids. 198 pp. Tiron, Baarn.
- De Cleene, M. & M. Cl. Lejeune (2000, tweede druk): Compendium van Rituele Planten in Europa. 1454 pp. Stichting Mens en Cultuur, Gent.
- De Korte, J.P. (1984): De jaarlijkse financiële verantwoording in de Verenigde Oostindische Compagnie. Werken uitgegeven door de vereniging Het Nederlandsch Economisch-Historisch Archief 17. 95 pp. Nijhoff Leiden.
- De Wit, H. (1963, 1965): De Wereld der planten. – Hogere planten. Deel 1 (1963), 672 pp.; deel 2 (1965), 672 pp. W. Gaade, Den Haag.
- Dillo, I.G. (1992): De nadagen van de Verenigde Oostindische Compagnie 1783-1795. Schepen en zeevarenden. 304 p. De Bataafsche Leeuw, Amsterdam.
- Dodoens, R. (1644): Cruydtboek volghens syne laetste verbeteringhe met Byvoeghsels achter elck Capittel uyt verscheyden Cruydt-beschryvers. Item in 't laetste een Beschryvinghe van de Indiaensche ghewassen, meest ghetrocken uyt de schriften van Carolus Clusius. ... Balthasar Moretus, Antwerpen.
- Gaastra, F.S. (1982): De geschiedenis van de VOC. 164 pp. Fibula-Van Dishoeck Haarlem.
- Gaastra, F.S. (1989): Bewind en beleid bij de VOC. De financiële en commerciële politiek van de bewindhebbers, 1672-1702. 343 pp. Walburg pers, Zutphen.
- Glamann, K. (1958): Dutch-Asiatic Trade, 1620-1740. Copenhagen, Martinus Nijhoff.
- Goovaerts, M. (1981): Groot Kruidenboek. 399 pp. Oudervereniging van het Provinciaal Technisch Instituut voor Drogisterij, Chemie en Reukwerken, Brussel.
- Hanchett, S. (1988): Coloured rice: symbolic structure in Hindu family festivals. 335 pp. Hindustan Publ. Coror., Delhi.
- Heyne, K. (1950): De nuttige planten van Indonesië. Derde druk. Twee delen, 1.660 pp. W. Van Hoeve, 's Gravenhage/Bandung.
- Homblé, A. (1980): 'Den Nederlandschen Hovenier' en zijn 'Medicynwinckel'. Volksgeneeskunde uit de 17e en 18e eeuw. 139 pp. Den Wijn-

gaert, Roeselare.

Internetbronnen:

<http://home.planet.nl/~vdbroeke/banda.htm>

<http://home.iae.nl/users/arcengel/NedIndie/banda.htm>

<http://home.iae.nl/users/arcengel/NedIndie/banda.htm>

http://www.generali.nl/scheepvaartmuseum/programma/vocjubileum_2002/expositie_meer_info.htm

<http://mediatheek.thinkquest.nl/~jra511/produkten.html>

<http://voc-kenniscentrum.nl/>

Jacobs, E.M. (2000): Koopman in Azië. De handel van de Verenigde Oost-Indische Compagnie tijdens de 18^e eeuw. 304 pp. Walburg pers, Zutphen.

Jacobs, E.M. (1997): De Vereenigde Oost-Indische Compagnie; 208 pp. Teleac, Utrecht.

Jain, S. (1991): Dictionary of Indian Folk Medicine and Ethnobotany. A reference manual of man-plant relationships, ethnic groups and ethnobotanists in India. 311 pp. Deep Publ., New Delhi.

Jenuwein, H. (1988): Avocado, Banana, Coffee. How to grow useful exotic plants for fun. 126 pp. British Museum (Natural History), London.

Klein, R. (1979): The green world. An introduction to plants and people. 437 pp. Harper & Row Publishers, New York/Hagerstown/ San Fransisco/London.

Mc Moy, P. & P. Westland (1998): De Kruidenbijbel (vertaling). 224 pp. Librero Nederland, Hedel.

Meilink-Roelofs, M.A.P., R. Raben, H. Spijkerman, eds. (1992): De archieven van de Verenigde Oostindische Compagnie. The Archives of the Dutch East India Company. 555 pp. SDU, Den Haag.

Meilink-Roelofs, M. A. P. & V. B. Voss (1976): De VOC in Azië. 243 pp. Fibula-Van Dishoeck Bussum.

Muller, C.F.J. et al. (red.)(1980): Vijfhonderd jaar Suid-Afrikaanse geskiedenis. Derde, herziene druk. Pretoria.

Munting, A. (1696): Naauwkeurige beschrijving der aardgewassen, waar in de veelerley aart en bijzondere eigenschappen der boomen, heesters, kruiden, bloemen, met haare vrugten, wortelen en bollen, neevens derzelver waare voort-teeling, gelukkige aanwinning, en heylzaame geneeskrachten, na een veel-jarige oeffening en eigen ondervinding, in drie onderscheide boeken, naauwkeuriglijk beschreven worden. 3 vol., 930 pp. P. Vander Aa & F. Halma, Leiden.

Nylandt, Pieter (1669?): De medicyn-winkel, of ervaren huys-houder. Zijnde het III. deel van het Vermakelyck landt-leven ... 88 pp. Marcus Doornick, Amsterdam.

Oskamp, C. (1796-s.d.): Afbeeldingen der Artseny-Gewassen met derzelver Nederduitsche en Latynsche Beschrijving (6 delen). J. C. Sepp en zoon, Amsterdam.

Peters, H. (1918): Aus der Geschichte der Pflanzenwelt in Wort und Bild. 176 pp. Arthur Nemayer Verlag, Mittenwald (Oberbayern).

- Reyntkens, H. (1676): Den Sorghvuldighen Hovenier ende de oprechte practycke ende gront van de wetenschap om blommen te zaeyen, planten ende gouverneren naer de conste ende daeghelijckse Hof-bauwinghe, ghetrocken uyt diversche fameuse Autheurs. Hendrick Saetreuver, Gent.
- Rosengarten, F. (1976): Het grote boek der specerijen. Vertaling. 256 pp. De Driehoek, Amsterdam.
- Roth, L., Daunderer, M. & K. Kormann (1984): Giftpflanze-Pflanzengifte. n.n. pp. Ecomed., Landberg/München.
- Simmons, M. (s.d.): Rice, the amazing grain. 288 pp. Henry Holt & Co, New York.
- Steur, J.J. (1984): Herstel of ondergang. De voorstellen tot redres van de Verenigde Oost-Indische Compagnie 1740-1795. 322 pp. HES, Utrecht.
- Uphof, J. (1968): Dictionary of economic plants. 563 pp. J. Cramer, New York.
- Van Gelder, R. & L. Wagenaar (1988): Sporen van de Compagnie. De VOC in Nederland. De Bataafsche Leeuw, Amsterdam.
- Van Lis, W. (1747): 'Pharmacopoea Galeno-Chemico-Medica' of 'Meng-Scheien geneeskonstige Artsenijwinkel'. Tot algemeen nut in 't Latijn en Duitsch te zamengesteld. Philippus en Jakobus Losel, Rotterdam.
- Vandenbussche, L. & P. Braeckman (1976): Gebruik van farmaceutische en volkse geneeskruiden. Derde uitgave. Bijvoegsel Homeopathische geneesmiddelen. 318 pp. Vandenbussche, Menen.
- Zander, R., Encke, F., Buchheim, G. & S. Seybold (1994): Zander Handwörterbuch der Pflanzennamen. 810 pp. E. Ulmer Verlag, Stuttgart.

Kemp-saedt is moeyelyck om verteeren
 Nochtans zijn der sommige die dat selve saedt roosten
 Ende met het bancket pleghen te eten.
 Dit bancket is 't gene dat men in 't laetste voor de
 Maeltijden eet
 Om vroligheydt te verwecken.

Rembert Dodoens, Cruydt-boeck, 1644

Beschermende en Steunende leden 2003

Hierna volgt de traditionele lijst van onze “weldoeners”, een lijst die we gewoonlijk opnemen in het laatste nummer van elke jaargang.

We merken dat het weer een lange lijst is, en dat doet écht deugd: uw trouwe steun is voor ons een aanduiding dat een groot aantal leden onze Plantentuin een zeer warm hart toedraagt, en dat ze hiermee hun uitdrukkelijke steun willen uiten.

Voor hun bijdrage aan onze vereniging wil het bestuur hen hiervoor uitdrukkelijk **danken**, mede in naam van de Plantentuin, die uw steun hard nodig heeft.

Maar toch nog dit!

Mogen wij U vragen om onze Plantentuin in uw familie en vriendenkring véél meer bekend te maken: kom hier op bezoek, kom hier een van onze vele (gratis) rondleidingen meemaken, vraag voor een groepsbezoek een gids van de Plantentuin, en maak een nieuw lid!

Geef voor de feestdagen aan een geïnteresseerde, aan uw allerbeste vriend/in, aan een tuinliefhebber, aan een petekind of kleinkind, aan uw moeder of vader, aan uw buurman/vrouw een lidmaatschap 2004 cadeau.

DOEN! VANDAAG!

M.	Acke	9940	Evergem
De H. P.	Ameloot	9000	Gent
Mevr. C.	Ardinois	9270	Laarne
Prof. H.	Balthazar	9000	Gent
De H. F.	Beke	9000	Gent
De H. & Mevr.	Biebaw – Cools	9000	Gent
De H. W.	Blancquaert	9290	Uitbergen
De H. L.	Blontrock	8904	Boezinge
Mevr. K.	Bonte	9830	Sint-Martens-Latem
Mevr. M.	Borms	9991	Adegem
De H.	Bossant	9000	Gent
Mevr. J.	Breemeersch	9000	Gent
Mevr. J.	Brouckaert	8870	Izegem
Mevr. B.	Burvenich	9050	Gentbrugge (Gent)
De H. & Mevr.	Buyse – Bruggeman	9031	Drongen (Gent)
De H.	J.Buytaert	9100	Sint-Niklaas

De H. & Mevr. Camelbeke - Huyvaert	8501	Heule (Kortrijk)
De H. K. Camelbeke	3150	Wespelaar (Haacht) □
De H. & Mevr. Claeysens - Van Lierde	9000	Gent
Mevr. C. Claus	9032	Wondelgem
Mevr. M.L. Clauwaert - Munghen	9000	Gent
De H. F. Cobbaut	9000	Gent
De H. L. Cobbaut	9032	Wondelgem
Mevr. L. Colin	9032	Wondelgem
Mevr. G. Comhaire - Neyt	9000	Gent
Mevr. I. Coppens - Buyl	9230	Massemen
Mevr. C. Coppens	9000	Gent
De H. Cornelis	9050	Ledeberg (Gent)
De H. E. Craeynest	9031	Drongen
De H. W. D'Haese	GA 30605	Athens, USA
De H. C. D'hondt	9031	Drongen
De H. P. Danneels	9031	Drongen
Mevr. M.L. De Beer	9860	Scheldewindeke
De H. F. De Boever	8500	Kortrijk
Mevr. A. De Brauwier	9000	Gent
De H. T. Declercq	9820	Merelbeke
De H. & Mevr. De Clercq - Vlaminck	9230	Wetteren
De H. L. De Cock	9270	Laarne
Mevr. Y. Deconinck	9060	Zelzate
De H. M. De Cuyper	9810	Nazareth
Mevr. S. De Dapper	9050	Gentbrugge
De H. & Mevr. Dedrie - Van De Putte	9040	Sint-Amandsberg (Gent)
De H. P. De Graeve	8200	Sint-Andries (Brugge)
De H. D. De Groeve	9230	Wetteren
Prof. A. De Leenheer	9052	Zwijnaarde
Mevr. R. Demeulenaere	9050	Ledeberg
Mevr. S. De Mey	9042	Sint-Kruis-Winkel
De H. H. De Meyer	9920	Lovendegem
De H. G. De Mil	9040	Sint-Amandsberg (Gent)
Mevr. E. Denis	9000	Gent
Mevr. M.J. Dentandt	9000	Gent
Mevr. H. De Pauw	MD 21 228	Catonsville, USA
De H. P. De Poorter	9000	Gent
De H. A. De Proft	9280	Lebbeke
De H. E. De Regge	9000	Gent
Mevr. A. Desmet	9000	Gent

De H. R.	Desmet	9000	Gent
Vic. Ph.	De Spoelberch	3150	Haacht - Wespelaar
	De Vis	9000	Gent
Prof.	Devreker	9800	Sint-Martens-Leerne
Mevr. A.	Devriese	8670	Koksijde (Oostduinkerke)
De H. P.	Devriese	9810	Nazareth
Mevr. L.	De Vylder	8700	Kanegem (Tielt)
Mevr. D.	De Waele	9000	Gent
	De Watertuin	8200	Sint-Michiels (Brugge)
De H.	E. De Wever	9968	Bassevelde (Assenede)
De H. B.	De Wilde		Dublin 2, Ireland
Mevr. J.	De Wilde	9032	Wondelgem
J.	De Winter	9860	Oosterzele
Mevr. E.	Dewulf	9051	Sint-Denijs-Westrem (Gent)
De H. D.	Duytschaeffer	9840	De Pinte
Mevr. L.	Everaert	9040	Sint-Amandsberg (Gent)
Mevr. T.	Everaert	9000	Gent
De H.	H. Evrard	9050	Gentbrugge (Gent)
De H. & Mevr.	Geens - Crauwels	9930	Zomergem
De H.	P. Geernaert	9000	Gent
De H. L.	Geiregat	9000	Gent
De H. E.	Geraert	9040	Sint-Amandsberg (Gent)
De H. & Mevr.	Germonpre	9840	De Pinte
De H.	L. Gielen	1820	Melsbroek
Mevr. M.	Gillis	9052	Zwijnaarde (Gent)
De H.	P. Goetghebeur	9000	Gent
Mevr. A.M.	Goossens	9200	Dendermonde
De H. A.	Gorissen	8300	Knokke-Heist
De H. A.	Govaert	9290	Overmere
Mevr. L.	Hacquaert - Verlae	9000	Gent
Prof. J.P.	Henriet	9000	Gent
De H.	A. Huttert	9830	Sint-Martens-Latem
Mevr. Chr.	Huttert	9830	Sint-Martens-Latem
De H. W.	Keppens	9000	Gent
De H. & Mevr.	Lagrou - Duinslaeger	9000	Gent
Mevr. E.	Lamon	9308	Hofstade (Aalst)
De H. M.	Larmuseau	9820	Bottelare
De H.	E. Laroy	9920	Lovendegem
De H. B.	Lemaire	9070	Destelbergen
De H. P.	Leroy	9300	Aalst
De H. H.	Leyseele	9000	Gent
Mevr. C.	Linseele	9032	Wondelgem (Gent)

De H. & Mevr.Lootens – Jonckx	9040	Sint-Amandsberg (Gent)
Mevr. B. Maes	9820	Schelderode
De H. & Mevr. Malfroid - Servranckx	1570	Galmaarden
Mevr. C. Marchal	9000	Gent
De H. & Mevr.Markey - Van Herzele	9041	Oostakker
De H. & Mevr.Martens - Demeester	9920	Lovendegem
De H. E.Meeremans	9800	Deinze
De H. & Mevr.Meersschaut - Van de Putte	9830	Sint-Martens-Latem
De H. & Mevr.Mekers - De Waele	9800	Deinze
Monumentenwacht O-Vlaanderen	9000	Gent
Mevr. M.H. Moortgat	9000	Gent
Mevr. V. Moray	8620	Nieuwpoort
De H. P. Mortier	9030	Mariakerke (Gent)
Mevr. M.-A. Neirinckx	9300	Aalst
Mevr. M. Neiryndck	9000	Gent
Mevr. M.A. Neus - Tytgat	9000	Gent
De H. & Mevr.Parewijck - Schockaert	9860	Moortsele
Mevr. L. Parmentier	9820	Merelbeke
Mevr. Parmentier	9000	Gent
Dr. A. Peleman	9070	Destelbergen
De H. & Mevr.Peremans - De Bruyn	2040	Berendrecht
Mevr. M. Peuteman	9000	Gent
Dr. J. Philippé	9800	Deinze
De H. J. Platteeuw	9032	Wondelgem
De H. G. Pype	8800	Roeselare
A. Remouchamps	9830	Sint-Martens-Latem
Mevr. G. Rogghe	9090	Gontrode
Mevr. Saey – Martens	9041	Oostakker (Gent)
De H. C. Scheiris	9040	Sint-Amandsberg (Gent)
Mevr. A.L. Simoens	9000	Gent
De H. H. Steyaert	9820	Merelbeke
De H. M.Suffys	9820	Merelbeke
Mevr. E. Tamsyn	9900	Eeklo
De H. & Mevr.Theylaert - De Saeger	9000	Gent
De H. & Mevr. Tuytte - Dhondt	9000	Gent
De H. P.R. Van Assche	NL- 4535	BP Terneuzen, NI
De H. & Mevr.Van Belle - Van Renterghem	9840	De Pinte
De H. X. Van Belle	9800	Sint-Martens-Lerne
Mevr. L. Van Craenenbroeck	9120	Melsele
De H. J. Van Damme	9820	Merelbeke
De H. F. Van den Abbeel	9000	Gent
De H. A. Van den Bavière	9160	Lokeren
Mevr. D. Van den Bergh	9052	Zwijnaarde
Mevr. F. Vanden Bossche – Stuer	9031	Drongen

Mevr. D.	Vandenbroeck	9050	Ledeberg (Gent)
De H.	J. Vandenbulcke	9000	Gent
Mevr. N.	Van den Hende	9041	Oostakker
De H. A.	Vandenweyer	9000	Gent
Mevr. L.	Vanderhaeghen	9810	Nazareth
Mevr. A.	Van der Straeten - De Meyer	9070	Heusden
Prof. P.	Van der Veken	9052	Zwijnaarde
De H. K.	Van de Velde	9630	Roborst
De H. G.	Van de Woestyne	9000	Gent
Mevr. A.	Vandorpe	9830	Sint-Martens-Latem
Mevr. R.	Van Heuveln	9000	Gent
Mevr. C.	Vanhoutte	1700	Sint-Ulriks-Kapelle
De H. & Mevr.	Vanhoutte - Roels	9290	Overmere
Mevr. E.	Van Malderen	9300	Aalst
Prof. Dr.	M. Van Montagu	1190	Vorst
Dr. E.	Van Oostende	9051	Sint-Denijs-Westrem
De H. & Mevr.	Van Oostveldt	2900	Schoten
Mevr. J.	Van Outryve	9032	Wondelgem (Gent)
De H. & Mevr.	Van Poucke - Steendam	9160	Lokeren
De H. & Mevr.	Van Renterghem	9820	Merelbeke
Dr. E.	Van Renterghem	9820	Merelbeke
Mevr. M.	Vekemans	9800	Deinze
Mevr. M.	Velghe	9090	Melle
De H. & Mevr.	Verbeke - Seeuws	9831	Deurle
De H. L.	Vercammen	9052	Zwijnaarde
De H.	Vercammen	9000	Gent
De H. M.	Vergote	8020	Oostkamp
Mevr. S.	Vermeire	9971	Lembeke (Kaprijke)
Mevr. J.	Verraes	9270	Kalken (Laarne)
Mevr. L.	Verschaeve	NL- 4571	XA Axel, Nederland
Mevr. R.	Verstraete	8940	Wervik
Mevr. S.	Viaene	9052	Zwijnaarde (Gent)
De H. H.	Walter	9050	Gentbrugge
De H. & Mevr.	Wauters - Colbrandt	9000	Gent
Mevr.	Wille - D'Haese	9050	Gentbrugge (Gent)

François Crépín en het belang van moeders

Paul Geerts, De Tuinscheurkalender

François Crépín was van 1876 tot 1901 directeur van de Nationale Plantentuin van België. In die hoedanigheid stelde hij een uniek rozenherbarium samen, dat met zijn 43 000 bladen de grootste collectie ter wereld is. De overgrote meerderheid daarvan heeft Crépín zelf verzameld, vooral in Frankrijk en Zwitserland, maar ook in zijn geboortestreek rond Rochefort, waar in die tijd nog veel wilde rozen voorkwamen. De rest werd hem uit alle hoeken ter wereld toegestuurd door bevriende botanici en plantenjagers, met wie hij een uitgebreide briefwisseling onderhield.

Crépín werd in zijn tijd dan ook beschouwd als de grootste rozenspecialist ter wereld, wat zijn rozenherbarium ook in kwalitatief opzicht uniek maakt. Zo bevat het bijvoorbeeld een exemplaar van de echte *Rosa sancta* uit 1848, waarschijnlijk afkomstig uit de bergen van Ethiopië, die vandaag wellicht niet meer bestaat. De *R. sancta* die we in hedendaagse rozencatalogi aantreffen heeft niets met deze roos te maken, maar zou een Rose de Pollini zijn, een kruising tussen een Gallicaroos en de akkerroos (*R. arvensis*).

Een andere opmerkelijke roos in het herbarium is de *R. montezuma*, een roos die in het midden van de vorige eeuw in de bergen van Mexico werd aangetroffen, maar die waarschijnlijk een paar eeuwen vroeger door Spaanse kolonisten vanuit Europa was meegebracht... Deze roos groeide immers ook al in de tuin van keizerin Joséphine in Malmaison en werd meer dan vijftig jaar voor ze in Mexico werd 'ontdekt' al door Redouté geschilderd.

De jonge Crépín was een slechte leerling, die herhaaldelijk van school werd gestuurd. Uiteindelijk kreeg hij via zijn vader een baantje als klerk bij het kadaster in Namen, maar na enkele maanden werd hij afgedankt omdat hij meer begaan was met de botanische rijkdom van de streek dan met de registratie van domeinen. Maar gelukkig was er zijn moeder, zo weet zijn biograaf Errera. ' C'est elle qui, au moment de l'échec des études de son fils, eut foi dans sa valeur et dans ses possibilités et l'encouragea à suivre une voie toute différente de celles de ses frères qui devinrent médecin, avocat et directeur de l'enregistrement. Elle ne croyait pas en la botanique, mais elle avait la prescience que son fils serait un jour un grand botaniste, au moment ou bien peu de gens croyaient que la science pût ne pas laisser mourir de faim ceux qui s'y adonnaient.' Als ik ooit een boek zou moeten schrijven over de opvoeding van kinderen, dan zou ik dit citaat daarin zeker opnemen.

Reisverslag: TWEEDAAGSE NAAR "HOLLAND"

L. Havik

Naar de "LAGE LANDEN" kan er eventueel nog door, maar officieel is het NEDERLAND. Als u het maar weet.

Terloops : die lui zullen ons nog jaren blijven verbazen, maar eerst nog dit : vraag nooit aan een inwoner beneden de Moerdijk "bent u een Hollander?" U zult wat beleven. Het ietswat bitsige antwoord zal zijn : "Neen wij zijn Nederlanders." Dit laatste zij dan in een verstaanbaar Zeeuws, Brabants of Limburgs uitgesproken.

Eénmaal over de fameuze Moerdijk getroost u dan geen moeite, vraag liever of ze het antwoord op een briefje schrijven, ze gebruiken toch het zelfde "Groene Boekje".

Alles is er lekker, lekker weer, lekkere avond... enz. Piet hoorde iemand zeggen "wat een lekkere meid"... eten ze die daar dan gewoon zomaar op ?

Jan van zijn kant bracht het nieuws van een chauffeur die twee uur lekker in de file had gestaan.

Conclusie : dit moet waarachtig een "Lekkerland" zijn.

Maar de tijd stond ook die dag niet stil en voor we het ook maar in de gaten kregen waren we één twee drie foetsie rechtaan rechtdoor op weg naar het land waar de "Yankees" vandaan komen. Je staat versteld hoe snel die moderne transportmiddelen wegzoeven, tenminste als ze geen uren in de file moeten staan aanschuiven.

Intussen waren we al lang de Schelde onderdoor geflitst. Vroeger noemden ze die stroom "Scaldis". Weet u nog ? Daar waar Grasprietje Spriet standhield... machtig epos...

Nog maar juist hadden we door een zelfgemaakt gaatje van het beslagen busraam gegluurd of daar meerden we een eerste maal aan. In dit land is zoveel water dat men er meestal in maritieme termen met mekaar communiceert.

Bij het aan wal gaan merkten we dat op beide flanken van de bus een enorme startster was geschilderd. Een echte "étoile filante". En daarmee was het raadsel waarom die morgen alles zo snel ging, opgelost.

Geen wonder dus dat we in de nog vroege ochtenduren reeds heinde en verre van huis ergens in Nederland dwaalden. U leest inderdaad goed "dwaalden". Op een goeie steenworp van Breda, in Oosterhout om precies te zijn, werden we geconfronteerd met een "gordiaanse" omleiding. Maar hier had de Nederlandse "Waterstaat" duidelijk buiten onze vakkundige chauffeur gerekend. Met zachte doch gebiedende hand liet zij de bus langs alle hindernissen voorbij glijden zonder één enkele stuurfout te begaan. Van vakmanschap gesproken ! En alzo zwiepte de bus al over 's Hertogenbosch, Nijmegen en Arnhem om uiteindelijk in Hummelo te stranden.

Tussendoor hebben we de kwekerij en tuin (2000 m²) van Piet (niet onze Piet natuurlijk) en Anja Oudolf, Broekstr. 17, 6999 te Hummelo aangedaan. U zult het niet geloven maar die zogenaamde luttele 2000 m² hebben ons gedurende 1 u.30 in de ban gehouden. Vooral de perelaar eiste het leeuwendeel van de tijd en aandacht voor zich op. Dit kwam doordat hij twee totaal verschillende soorten peren droeg op éénzelfde stam (nooit gezien). Het kraampje met zelf gekweekte planten had biezonder veel te doen en Anja had de handen vol bij de verkoop van allerlei merkwaardige producten uit eigen tuin.

De klok sloeg half één toen we ons uit Hummelo losrukten en we een uurtje later in het "Nationaal Park de Hoge Veluwe" de trossen uitwierpen.

Daar stonden we, zoals de ezel van BURIDAN, wat doen ? Eerst een middagmaal nemen in "Den Koperen Kop" of een bezoek aan het "Kröller/Müller" museum of de landschappentuin... of de vrijheid van de "witte fiets" uitproberen! Ach die onweerstaanbare "witte fietsen"... en wij maar duwen op die trappers, het ging nooit snel genoeg, maar heerlijk was het gevoel van dat enig briesje, knal op kop...! Moe, afgemat, en uitgeput hebben we ons die eerste avond in de hangmatten gehesen. We hadden nl. van alles eens geproefd maar de "witte fiets" heeft die dag de genadeslag gezorgd.

Om 19 u hebben we bij het hotel CAMPANILA het avondmaal genuttigd en daarna hebben een paar barmhartige zielen ons in de reeds geciteerde hangmatten laten vallen, waarin we 's anderdaags zijn ontwaakt, een nieuwe dag met doffe ogen tegemoet ziende.

TWEDE DAG.

Het eerste bakje koffie was zalig, het tweede trouwens ook. Bij het derde bakje waren we definitief wakker. De knapperige broodjes smaakten zoals dat in der tijd bij Oma het geval was. Maar veel tijd om over thee en koffie te filosoferen was er niet want daar stond onze boot reeds te wachten.

Kwart na negen stipt zijn we opgestoomd koerszettende richting Appeltern. Daar hebben we afgemeerd om 10 u10 aan de Walkaai 2A 6629. De reisgids was in zijn nopjes. Alles verliep volgens schema, wat wil je nog meer ?

Het bezoek aan "De tuinen van Appeltern" was een opsteker. Uren hebben we daar vertoefd zonder ons ook maar één ogenblik te vervelen. We vergaten er als het ware bij te lunchen. Na vlug wat lekkers te hebben binnengeslikt zijn we haastig terug de magische tuin ingetrokken. Het aanwenden van tientallen verschillende kleuren en vormen gaf aan elk hoekje zijn specifieke eigenheid. Het nauwkeurig sorteren en samenbrengen van bv. differente tinten groen waren meesterwerkjes op zich.

Het hoofd volgepropt met duizend en één suggesties hebben we dit magisch oord met tegenzin verlaten; richting huiswaarts laverend via GORINGHEM al over BREDA en ANTWERPEN zijn we veilig en wel aan onze vertrouwde Plantentuin van boord gegaan. Ahoy!!

Zaadlijst 2003

Marc Libert

Naar jaarlijkse gewoonte voegen we in het decembern timer de zaadlijst voor 2003. Behalve de inhoud van de lijst is er niets veranderd.

Hoe U best bestelt vindt U onderaan de lijst.

Indien de korte beschrijving niet anders vermeldt, gaat het om vaste planten.

We hebben ze alfabetisch geordend.

Van sommige soorten is mogelijks niet voldoende zaad beschikbaar. Duid daarom, indien U dat wenst vervangers aan.

Een muggenzifter zal het niet ontgaan dat er géén enkele waterplant in de lijst is opgenomen. Hij zal echter meteen moeten erkennen dat ook nu weer de rijkdom van onze botanische tuin in de lijst is weerspiegeld.

Voor het eerst is er zaad van de gele Pioen, de Driebladige akebia en enkele Lelies.

Maar goed, maakt U snel Uw keuze. Vergeet niet de zaaiwijzingen te volgen.

Vooral de koudkiemers moeten gauw worden gezaaid en koud geplaatst om de kiemrust te breken.

Zaden die niet onmiddellijk moeten worden gezaaid kan U best koel, maar zeker ook droog bewaren.

Met dank aan het vrijwilligersteam voor het verzamelen, kuisen en afvullen van de zaden!

1 Actaea alba, Wit christoffelkruid ; Ranonkelfamilie (D)

voornamelijk bladplant voor halfschaduw, korte witte bloeiaar, vruchten meestal wit

2 Aethionema grandiflorum; Kruisbloemenfamilie (E)

halfheestertje voor volle zon; grijzig, klein blad, lichtroze, overvloedige bloei

3 Akebia trifoliata, Driebladige akebia; Augurkenstruikfamilie (E)

sterke doorlevende klimmer, vroegbloeiend, paars, charmant blad, grote vlezige vruchten

4 Anemone pulsatilla, Wildemanskruid; Ranonkelfamilie (D)

diep ingesneden lichtgroen en dichtbehaard blad, bloemen met geel hart en paarse kroon, volle zon

5 Anemone rivularis; Ranonkelfamilie (D)

Doorbloeiende anemoon, tot 1m, wit binnenin en blauwige buitenzijde bloem

6 Anthyllis vulneraria, Wondklaver; Vlinderbloemenfamilie (E)

kortlevend, zijdeachtig behaard, grijs blad; lichtgele bloemen, voor volle zon.

7 Aquilegia canadensis, Akelei; Ranonkelfamilie (E)

forse akelei met knikkende rood met gele bloemen, voor halfschaduw

8 Asclepias syriaca , Zijdeplant; Zijdeplantfamilie (D/E)

forse soort, rozerode bloeitrossen op hoge, dikke stengels, zijdezachte zaadpluisjes

9 Asimina triloba, Paw-Paw; Annonafamilie (D)

naaktbloei, dieprode bloemen, langwerpige blad, geel verkleurend in herfst eetbare

vruchten

10 Asphodeline lutea, Gele asphodeline; Asfodelusfamilie (E)

1,5m hoge bloeiaren, uit (reuze-)grasachtige rozet in zomer, voor een droge standplaats.

11 Atropa bella-donna, Wolfskers; Nachtschadefamilie (D/E)

forse plant; knikkende, bruinige bloemen; giftige, blinkend-zwarte bessen

12 Baptisia australis; Vlinderbloemenfamilie (E)

hoge soort met blauwgroen blad en paars-blauwe lupine-achtige zomerbloei

13 Bulbine annua; Asfodelusfamilie (E)

als een kleine bieslook, stralend gele bloei, zelfzaaiend

14 Camassia cusickii; Hyacintfamilie (E)

eetbaar bolgewas met ietwat slordig blad maar met grote aar van lichtblauwe bloemen

15 Cardiocrinum giganteum, Reuzenlelie; Lelifamilie (D)

kolossaal bolgewas met hartvormig blad en witte, geurende lelievormige bloemen

16 Cerinthe minor; Ruwbladigenfamilie (E)

charmant, kortlevend zaaigewasje met witgevekt blad en gelige bloei

17 Chelidonium majus var. laciniata, Stinkende gouwe; Papaverfamilie (D/E)

variant van de stinkende gouwe met diep ingesneden blad, zelfde eigenschappen

18 Cimicifuga foetida, Zilverkaars; Ranonkelfamilie (D)

sterke en forse plant voor vochtige bodem, lange witte bloeiaar

19 Cistus psilosepalus; Zonneroosjesfamilie (E)

forse Cistus met donker blad en witte bloei, voor volle zon

20 Cladrastis kentuckea, Geelhout; Vlinderbloemenfamilie (D)

halfhoge boom, meestal meerstammig, Wisteria-achtige witte bloeitrossen

21 Clerodendrum trichotomum, Kansenboom; Verbenafamilie (D)

Struik tot kleine boom, groot, donzig blad, witte, geurende bloemen en later rode kelken met blauwe vruchtjes

22 Collinsonia canadensis; Lipbloemenfamilie (D/E)

sobere bladplant met bewaasde stengels en ovaal blad, kleine gele bloemen

23 Crambe maritima, Zeekool; Kruisbloemenfamilie (E)

eetgewas met dieppaarse bladuitloop, en pluimen van geurende witte bloemen

24 Cryptomeria japonica, Sikkelpres; Moerascypresfamilie (E)

snelgroeiende conifeer, decoratief loof en bast, voor volle zon

25 Cuccubalus baccifer, Besanjelier; Anjerfamilie (E)

klimmer onder de anjelieren! inheems, rijkbloeiend, wit en mooi in bes

26 Danae racemosa; Muizedoornfamilie (D)

wintergroene éénzaadlobbige, sierlijk loof (bloemschikkers!) en grote rode bessen

27 Delphinium elatum, Ridderspoor; Ranonkelfamilie (E)

sterke soort met het typische blad en helderblauwe bloemen

28 Eremurus himalaicus, Naald van Cleopatra; Asfodelusfamilie (D)

architecturale soort, stervormig wortelgestel, forse bladrozet met de dikke, 1m hoge bloeiaar

- 29 *Erinus alpinus*, Alpenleverbalsem; Helmkruidfamilie (E)**
aantrekkelijke, lage toevensvormende soort voor volle zon, liefst tussen stenen, wit of
rozepaarsbloeiend
- 30 *Ferula communis*, Reuzenvenkel; Schermbloemenfamilie (E)**
architecturale, kortlevende soort tot 4m hoog! Sterft meestal na bloei
- 31 *Fibigia clypeata*; Kruisbloemenfamilie (A)**
laag kortlevend zaaigewasje voor volle zon, blauwgrijs, viltig en met mini judaspenning-
vruchtjes
- 32 *Francoa appendiculata*; Francoafamilie (E)**
forse bladplant met in zomer aren van roze bloemen, niet geheel winterhard
- 33 *Galega officinalis* 'Alba'; Vlinderbloemenfamilie (E)**
tot 1,5m hoge, te steunen plant, lancetvormig blad, doorbloeiend met witte bloemen
- 34 *Helichrysum italicum*, Kerrieplant; Asterfamilie(E)**
grijsbladige voor de stenige tuin, gele bloemen met kerriegeur
- 35 *Hemerocallis vespertina*; Lelifamilie (E)**
sterke vaste plant, pollenvormend, 1m hoog; helder-geelbloeiend
- 36 *Impatiens balfourii* ; Balsemienfamilie (A)**
kweken als éénjarige ; minivorm van het springzaad, zelfzaaiend
- 37 *Iris graminea* ; Irisfamilie (D/E)**
lage soort, grasachtig blad, scherp roodpaarse bloemen, decoratieve geribde zaaddozen
- 38 *Lapeirousia laxa* (syn. *Anomatheca laxa*) witte vorm; Irisfamilie (E)**
Freesia-achtig kortlevend knolgewasje, zaait zichzelf ter plekke verder
- 39 *Lathyrus aureus*; Vlinderbloemenfamilie (D/E)**
Onbekende, doch betrouwbare, vaste plant met geeloranje bloeiwijzen, ook snijbloem.
- 40 *Leonurus cardiaca*, Hartgespan; Lipbloemenfamilie (E)**
hoge sobere plant, getand blad, kleine wittige bloemen, geneeskrachtig
- 41 *Lilium davidii* ; Lelifamilie (D,E)**
Lelie tot 1.2m, rijkbloeiende soort voor volle zon, oranje met zwarte vlekken
- 42 *Lilium longiflorum*, Witte trompetlelie; Lelifamilie (D,E)**
Lelie tot 1.2m, lange, witte, geurende bloemen, glanzend blad
- 43 *Lilium martagon*, Turkse lelie; Lelifamilie (D,E)**
Tot 1.8 m, vele bloemen per stengel, bloembladen omgeslagen, roze-paars, ook voor
schaduw
- 44 *Liriope*, soort onbekend, met zwarte bes; Meiklokjesfamilie (D)**
Grasachtige plant met slanke bloeiaren en zeer decoratieve zwarte bessen
- 45 *Littonia modesta*; Herfsttijloosfamilie (E)**
Knolgewas, niet winterhard ; rankende soort tot 2 m, in zomer behangen met geeloranje
klokvormige bloemen
- 46 *Luzula nivea*; Russenfamilie (E)**
sobere, groenblijvende, grasachtige plant met 60 cm hoge stengels waarop stralend witte
bloemen
- 47 *Nemesia floribunda*; Helmkruidfamilie (E)**
Éénjarige met opgaande groei, massa's witte bloemen, voor volle zon
- 48 *Nigella damascena*, Juffertje in 't groen; Ranonkelfamilie (A)**

Ouderwetse éénjarige, bloemen omgeven voor geveerde blaadjes, zaaddozen voor droogboeket

49 Ornithogalum pyrenaicum, Hyacintfamilie (D,E)

Statig bolgewas tot 80 cm hoge bloeistengels, geelgroene bloemen in zomer

50 Paeonia broteroi; Pioenfamilie (D)

Lage botanische soort, bloeit laat maar met incarnaatrode bloemen, apart

51 Paeonia mlokosewitschii; Pioenfamilie (D)

Forse soort met prachtige bladontwikkeling, kortbloeiend met gele(!) bloemen

52 Paulownia tomentosa; Paulowniafamilie (E)

hoge sierboom met naakte bloei eind april, groot hartvormig blad, groeit snel

53 Phacelia campanularia; Bosliefjesfamilie (A)

laag éénjarig gewasje, met klokvormige opkijkende blauwe bloempjes, donker-groen, gezaagd blad

54 Phaenosperma globosa, Grassenfamilie (E)

tot 1.5m hoge soort, breed blad met grijzige achterzijde, open bloeiaar met grote vruchten

55 Poncirus trifoliata, Driebladige citroen; Wijnruitfamilie (D)

traaggroeiende heester, met lange stekels, geurende, witte bloemen, vruchten bruikbaar als citroen

56 Pterocarya fraxinifolia, Vleugelnoot; Walnootfamilie (D)

hoge boom met blad als es, lange trossen met vruchtjes: gevleugelde nootjes

57 Rehmannia angulata, Chinees vingerhoedskruid; Helmkruidfamilie (E)

Als tweejarige, zaai in maart of augustus, paarsroze vingerhoedvormige bloemen, tot 1 m hoog.

58 Rosa moschata, Echte muskusroos; Rozenfamilie (D)

hoge, rankende soort (tot 10m) met spectaculaire bloei van enkelvoudige bloemen, slanke bottels

59 Scutellaria galericulata, Blauw glidkruid; Lipbloemenfamilie (E)

onopvallende vaste plant met kleine blad en massa's kleine blauwe bloemen, weefplant

60 Sisyrinchium californicum; Irisfamilie (E)

kleine irisachtige met stervormige lila bloemen, voor volle zon

61 Sophora japonica; Vlinderbloemenfamilie (D/E)

wijdopen groeiende boom met blad als robinia, overladen groen bloeiend in zomer, volle zon

62 Stachyurus praecox, Staartaar; Staartaarfamilie (D/E)

hoge heester met in vroeg voorjaar massa's wasachtige, gele bloemen op korte aren

63 Stauntonia hexaphylla; Augurkenstruikfamilie (E)

groenblijvende klimmer voor beschutte plaats; roomwitte bloeiwijzen en roodpaarse vruchten

64 Stylophorum lasiocarpum; Papaverfamilie (E)

als een Stinkende gouwe maar met groot diep gelobd blad, voor droge gronden en schaduw

65 Symphyandra hofmannii; Klokjesfamilie (A,E)

kortlevend zaaigewasje, bleekgroen blad en melkwhite hangende klokjes

66 Tigridia pavonia, Tijgerbloem; Irisfamilie (E)

exotisch ogende soort; zwaardvormig, geknikt blad; grote rode bloem met gele en bruine accenten

67 Tritoleia laxa; Tritoleiafamilie (E)

sterk bolgewas met bijna groenblijvend blad, helder blauwpaarse, overdadige bloei

68 Tropaeolum majus 'Alaska', Oost-Indische kers; Klimkersfamilie (B)

cultivar van de gekende éénjarige, met enkele bloemen in diverse kleuren en witbont blad

69 Tulipa turkestanica, tulp ; Lelifamilie (D)

kleine, sterke botanische tulpensoort; wit met geel in het hart

70 Vincetoxicum scandens; Zijdeplantfamilie (E)

rankende plant tot 1.5 meter, kleine paarse bloemen, blinkend, langwerpig blad, grote vruchten

71 Zigadenus elegans; Melanthiumfamilie (D/E)

lage vaste plant, grasachtig loof met groenig-witte stervormige bloemen, apart, voor volle zon

A : ter plaatse zaaien in voorjaar

B : ter plaatse zaaien, vanaf half mei, of voorzaaien in koude kas

C : ter plaatse of in potjes zaaien in juli, bloei in volgend jaar

D : koudkiemers, onmiddellijk zaaien in koude kas, verspenen, afharderen en uitplanten

E : zaaien in lente, verspenen en uitplanten

Hoe bestellen

U kan gratis bestellen, maar vergeet niet een aan uzelf gerichte en gefrankeerde envelop toe te voegen (41 cent). Niet-leden kunnen enkel van dit aanbod genieten als ze zich alsnog lid maken. Zij worden dan als nieuw lid voor 2004 opgenomen (zie voor info lidmaatschap pag. 194).

Strookje afknippen (of kopiëren) en opsturen naar **De Vrienden van de Plantentuin, Ledeganckstraat 35, 9000 Gent.**

Ik wens volgende soorten, (enkel nummer noteren): / / / / /
(maximum 6 soorten)

E v e n t u e l e v e r v a n g e r s b i j u i t p u t t i n g v o o r -
raad: / / / / / . / / / / / /

Ik ben wel / nog niet lid (doorhalen wat niet past)

Naam :

Adres :

Jaarverslag 2003 ...Bedenkingen van de secretaris

Een jaar isbijna voorbij.

De algemene vergadering van de vereniging is weer een feit. Dit jaar iets anders dan de vorige.....wie de uitnodiging bekijkt ziet echter wel dat de agenda dezelfde opbouw kent als de vorige jaren maar wie er bij was zal nadien wat meer stof gehad hebben om over te praten, te mediteren, te mijmeren.

Dit jaar hebben we gepoogd om tijdens het overlopen van de voorbije activiteiten de aanwezige leden te verblijden met een PowerPoint presentatie waar enkele mooie beelden werden getoond van het afgelopen jaar. Bij deze kan ik alweer enkele excuses maken over het feit dat niet alles en niet iedereen werd gedigitaliseerd, maar dat is om het geheim van onze werking te vrijwaren. Wat maakt er ons tot "Vriend van de Plantentuin", iets wat moeilijk te vatten is in een beeld. Het is meer, een gevoel, een filosofie, iets wat dieper zit.

De bestuursploeg heeft getracht het jaar 2003 terug goed te vullen. Toen ik vorig jaar, tijdens de algemene vergadering de agenda bekendmaakte van 2003, dacht ik bij mezelf, "amaai waar beginnen we nu weer aan", we hadden net een enorm druk jaar achter de rug, de winterstop kondigde zich aan, en ik stond daar de agenda te verkondigen van 2003. De jaarwerking zou starten in de Bourgoyen-Ossemeersen, op 11 januari, een winterse dag, slechts enkele winterharde individuen tartten de koude, een prachtige wandeling en een fantastische gids.

22 februari 2003. Tuin van Mogensen te Sint - Denijs - Westrem, een activiteit waar veel leden wilden aan deel nemen, slecht een kleine twintig konden de tuin bezoeken. We vroegen of er nog enkele extra data mogelijk waren maar helaas. Het recept voor de cake is door velen reeds uitgetprobeerd, en naar verluid met succes.

1 mei 2003. De wandeling te Leupegem. Een klassieker, maar steeds een aantrekkelijke affiche die verschillende van onze leden blijft bekoren.

17 mei 2003. Verkenning van de Zwalmstreek. Een prachtige dag, goed weer, leuke bende. Eerst een mooie wandeling in het natuurgebied "Het Burreken", daarna een leuke tocht in de tuin van Willy De Boom, mooi en met een lekkere afsluiter.

14 juni 2003. We bezochten we enkele tuinen in Assenede en Eeklo, vele leden kregen het water in de mond bij het zien van al dat moois. Hoe is het mogelijk dat "gewone" mensen, in hun vrije tijd zo mooie tuinen kunnen aanleggen en onderhouden. Proficiat aan alle eigenaars en hopelijk mogen we ooit nog eens terugkeren.

28 juni 2003. Bezoek aan het kasteel met tuinen van Gaasbeek. Een volledige dag, en het begint een gewoonte te worden, het was weer prachtig. De gidsen toonden ons het kasteel en vertelden allerlei leuke weetjes uit die tijd. Nadien een vrij moment in de parken rond het kasteel en als afsluiter een bezoek aan de museumtuin. De videoreportage of was het dia reeks houden we echter nog tegoed.

31 augustus 2003. Fietstocht langs de Schelde. Een leuke tocht waar verschillende plantjes werden bewonderd en waar het "vriend-gehalte" hoge toppen scheerde.

27 en 28 september 2003. Weekend Nederland. Een korte aankondiging op de website van de vrienden, maar meer hoefde het niet te zijn. In het tweede ledenblad beschreven Karel en Hilde deze tweedaagse zodanig dat er verschillende leden hun geldbeugel openden en op de bus sprongen richting: de Gelderse tuinen. Jammer dat ik dit verslag kort moet houden want aan dit bezoek alleen al zouden we ettelijke bladzijden kunnen spenderen.

Zo, kort even onze uitstappen terug geschetst. Maar naast deze uitstappen hebben we onze belangrijkste activiteiten nog. Onze activiteiten in de Plantentuin. Gidsbeurten, ruildag, cursussen en niet te vergeten onze activiteiten tijdens de Gentse Feesten. Elke maand stonden er verschillende gidsen paraat om tijdens de eerste zondag van de maand en tijdens de Gentse feesten de aanwezigen iets bij te brengen. Plantenkennis, plantenliefde en zeker vriendschap voor de Plantentuin zijn de belangrijke onderwerpen tijdens de rondleidingen.

Het aantal leden bleef net boven de 600, 603 leden dit zijn er 19 minder dan vorig jaar. 94 leden hernieuwden hun lidgeld niet, dus er kwamen 75 nieuwe leden bij. Welkom aan allen en blijf bij ons, want voor de prijs van ons lidgeld word je nergens anders op dezelfde manier bediend.

Aan alle leden, bestuursleden, gidsen en sympathisanten mijn welgemeende dank voor hun werk, hun steun en hun medeleven. Hopende dat we de volgende jaren de ingeslagen weg verder kunnen blijven bewandelen, sluit ik graag dit verslag met een gerust hart af. Het gaat goed met de vereniging en de Plantentuin, beter kan altijd, en daar zullen we dan ook het volgende jaar verder aan werken.

Jullie secretaris

Ferdinand Cobbaut

Lidgeld 2004

Gewoon lidgeld	10 euro
Beschermend lid	15 euro
Steunend lid	25 euro

Te betalen op rekening 001-1192154-03 van de Vrienden van de Plantentuin Gent, p/a Willy Masstraat 51 9032 Wondelgem.
Met als vermelding « lidgeld 2004 en naam van het lid ».

Wil a.u.b. de naam en het adres van het lid vermelden, indien deze verschillend is van de betalende persoon. Beste dank.

Meerjarig lidmaatschap

Een meerjarig lidmaatschap is mogelijk (inflatie-bestendig!) onder de voorwaarden hieronder beschreven (warm aanbevolen)

Gewoon lid, 5 jaar	50 euro
Beschermend lid, 5 jaar	75 euro
Steunend lid, 5 jaar	125 euro

Lidmaatschap voor het leven (vanaf 50 jaar)

Gewoon lid voor het leven	200 euro
Beschermend lid voor het leven	350 euro
Steunend lid voor het leven	550 euro

U kan ons ook bijzonder goed helpen door zelf één of meerdere nieuwe leden aan te brengen, door onze Plantentuin meer bekend te maken, door met andere verenigingen hier op bezoek te komen, enz.

Doen!

DE VRIENDEN VAN DE PLANTENTUIN GENT

Driemaandelijks tijdschrift
Jaargang 22
Nummer 4-december 2003
ISSN 0777- 8821

Redactie en Lay-out
Redacteur: Paul Goetghebeur
Coördinator: Karel Reusens

Aan de samenstelling van dit nummer hebben meegewerkt:
Ferdinand Cobbaut, Léonard Cobbaut, Prof. Marcel De Cleene, Paul Geerts, Cyrilla Gillis, Paul Goetghebeur, L. Havik, Marc Libert, Hilde Mortier, Karel Reusens.

Onze welgemeende dank gaat ook uit naar:
Alle vrijwillige medewerkers die zorgden voor plooi-, kleef-, en transportactiviteiten, die het verschijnen van het vorige nummer mogelijk hebben gemaakt.

© De Vrienden van de Plantentuin Gent, 2003
Overname van artikels is alleen mogelijk ná schriftelijke toestemming van de redacteur

*Omdat vrijwilligerswerk mede
aan de basis ligt van ons maat-
schappelijk welzijn zijn
alle medewerkers van Eurotuin
Merelbeke fier een bijdrage te
kunnen leveren aan de inzet en
inspanningen van zovelen door
middel van deze advertentie !*

Fraterstraat 111 - 9820 Merelbeke - tel: 09/232 13 31
Iedere dag open van 9 tot 19 uur doorlopend.
Open op zondag, dinsdag gesloten.

Driemaandelijks tijdschrift
22° jaargang - nr.4 - december 2003
ISSN 0777 - 8821
afgiftekantoor Ledeberg 1

v.u. Paul Goetghebeur
K.L. Ledeganckstraat 35
9000 Gent

België - Belgique	
P.B.	
3/612	9050 Ledeberg 1